

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

факультет іноземних мов
кафедра германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ
ЧАСТОК У НІМЕЦЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Студентки 2 курсу групи МДН
Освітньої програми Філологія. Германські і слов'янські
мови і літератури (переклад включно) (німецька,
англійська))
Спеціальності 035.043 Філологія. Германські і
слов'янські мови і літератури (переклад включно)
Галузі знань 03. Гуманітарні науки
Ступеня вищої освіти магістра

Коваль Олени Олегівни

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Вишивана Н. В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)
_____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)
_____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ПЛАН

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК.....	9
1.1. Сутність граматичної категорії модальності.....	9
1.1.1. Тракткування поняття модальності.....	9
1.1.2. Об'єктивна та суб'єктивна модальності.....	10
1.1.3. Поняття модальності та предикативності.	12
1.2. Характеристика засобів вираження модальності.....	15
1.3. Частки як інструмент вираження модальності. Загальні функції часток.....	17
1.4. Класифікація німецьких часток.....	22
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК.....	28
2.1. Модальні частки як виражальний інструмент у ілокутивному акті.....	28
2.2. Особливості функціонування німецьких модальних часток.....	31
2.2.1. Aber	37
2.2.2. Auch.....	38
2.2.3. Denn.....	38
2.2.4. Doch.....	39
2.2.5. Nur, bloß.....	41
2.2.6. Ja.....	42
2.2.7. Eben, halt	43
2.2.8. Wohl.....	44
2.2.9. Schon, ruhig.....	45
2.2.10. Etwa.....	46

2.2.11. Vielleicht.....	47
2.2.12. Mal.....	48
2.2.13. Einfach.....	48
2.2.14. Eigentlich.....	49
Висновки до другого розділу.....	50
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЧАСТОТНОСТІ ТА	
МОТИВОВАНІСТЬ ВЖИВАННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК У ХУДОЖНІХ	
ТЕКСТАХ (за матеріалами романів «Tintenherz» Корнелії Функе, «Vorleser»,	
«Selb's Betrug» Бернхарда Шлінка).....	
3.1. Художня література для дослідження.....	52
3.2. Кількісне співвідношення модальних часток та частота вживання	
модальних часток у різних типах речень.....	52
3.2.1. Корнелія Функе. Роман «Tintenherz».....	52
3.2.2. Бернхард Шлінк. Роман «Vorleser».	60
3.2.3. Бернхард Шлінк. Роман «Selb's Betrug».....	66
Висновки до третього розділу.....	73
ВИСНОВОК.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Категорія модальності та засоби її вираження вивчаються лінгвістами порівняно недавно, однак як в вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі уже існує багатий матеріал з цієї проблеми. Зокрема, ґрунтовне вивчення модальних часток, як і дослідження їх функцій та принципів вживання почалося більш ніж 50 років тому. До того прагматика їх вживання була незрозумілою, а самі лексеми, як вважалося, лише засмічували мову. Але на сьогодні добре відомо, що специфіка німецької розмовної мови багато в чому завдячує саме модальним часткам, відсутність яких робить висловлювання сухим, монотонним, іноді – неввічливим.

Модальні частки відносять до абсолютно особливого класу слів, що надають виразності емотивній стороні мови та сприяють прагматичній реалізації цілей. За вивчення та привернення уваги до цього класу варто завдячувати таким вченим, як Г. А. Золотова, А. В. Бондарко, В. З. Панфілов, В. Г. Бондаренко, Г. Вейдт, М. Турмер.

У дослідженні часток, як і будь-яких інших одиниць мови, також виникають проблеми. Проблемою диференціації та класифікації модальних часток є їх омонімічний зв'язок із іншими частинами мови, такими як прислівники, прикметники, сполучники, інші класи часток. Проблемою семантики є відсутність власного значення у частки, але видимий прояв її впливу на зміст та значення висловлювання. Проблемою валентності модальної частки як складової речення є відсутність відношення до конкретного його члена.

Об'єктом дослідження є модальність, виражена за допомогою часток у художніх текстах німецьких письменників.

Предметом дослідження виступають модальні частки як засоби вираження модальності в текстах художньої літератури – романах «Tintenherz» Корнелії Функе, «Vorleser», «Selb's Betrug» Бернхарда Шлінка,

зокрема, розмовна мова в їх змісті, в якій модальні частки виступають невід'ємним компонентом реалізації прагматики.

Актуальність дослідження полягає у зростаючому інтересі до прагматики висловлювання, поширеності модальних часток як в усному, так і писемному мовленні та постійній потребі їх вживання з метою реалізації прагматики висловлювання.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей, закономірностей та частоти вживання модальних часток німецької мови та їхніх сполучень у художній літературі, їх впливу на авторський стиль письменників.

Для досягнення поставленої цілі необхідно вирішити наступні **завдання**:

- пояснити термін «модальність» як ключову граматичну категорію, на яку опирається наукова робота та дослідити основні види модальності
- порівняти граматичні категорії модальності та предикативності
- схарактеризувати засоби вираження модальності
- пояснити частку як частину мови та визначити основні функції частки як частини мови
- прослідкувати різницю в класифікаціях німецьких часток
- розкрити значення мовленнєвих актів
- дослідити роль німецьких модальних часток у ілокутивному акті
- характеризувати особливості та функції модальних часток
- описати кожную модальну частку детально, взявши до уваги окремі випадки вживання та дослідити частотність вживання модальних часток у художніх творах
- дослідити випадки комбінування модальних часток
- скласти статистичні таблиці на основі досліджень художніх творів та описати отримані дані
- на основі таблиць створити наочний матеріал: графіки та діаграми
- порівняти частотність модальних часток у художніх творах
- підвести підсумки проведеного дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ній знайдено певні закономірності та відмінності у вживанні модальних часток у творах різних стилів, розглянута залежність частотності вживання модальних часток від індивідуального стилю автора.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні та розширенні знань про властивості та функції модальних часток як ефективного засобу емоційності.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання матеріалів та результатів дослідження в курсі викладання теорії та практики перекладу, теоретичної граматики, лексикології, інтерпретації тексту, функціональної стилістики, лінгвістики тексту та наратології, досліджень з лінгвістичної прагматики та при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт.

У практиці викладання німецької мови як іноземної матеріали дослідження допоможуть свідомому оволодінню модальних часток в усному мовленні, забезпечуючи його природність та наближаючи до рівня мовлення носіїв німецької мови, чого і вимагає концепція вивчення іноземних мов у мовних вузах.

Апробація результатів дослідження відбулася в ході наступних конференцій: XVI міжнародна студентська Інтернет-конференція «МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА: Інтеграційні тенденції в сучасному світі», 4 грудня 2018 р.; Міжнародна наукова конференція «Aktuelle Themen im Kontext der Entwicklung der modernen Wissenschaften» (Європейська наукова платформа), 23 січня 2019 р.; XVII міжнародна студентська Інтернет-конференція «МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА: Інтеграційні тенденції в сучасному світі», 14-15 березня 2019 р.; Науково-практична конференція 19 квітня 2019 року; Інтеграційні тенденції в сучасному світі», 1 грудня 2019 р.

Методи наукових досліджень. *Описовий метод* – пояснення понять «модальність», «предикативність», «частка», детальний опис модальних часток окремо із наведенням прикладів з літератури; *зіставний метод* –

зіставлення німецьких модальних часток та їх українських відповідників, еквівалентних одиниць вираження модальності; *структурний метод* – на мою думку, особливо важливий при описі модальних часток, чиє значення саме по собі не існує, а синтезується у синтаксичній структурі поряд з іншими елементами, складовими структури, впливаючи на її смисл; *вибірковий метод* – досліджувана одиниця – модальна частка – виявляється у художньому тексті серед багатьох інших компонентів; *контекстуально-інтерпретативний метод* – дослідження часток у складі мовленнєвого контексту, саме того, де реалізується їх семантика. У нашому випадку це ситуативно-мовленнєвий контекст, втілений у художньому творі; *метод кількісний підрахунків* – використаний з ціллю визначити частотність вживання модальних часток у різних творах, у різних видах речень, за різних обставин.

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів та висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг – 98 сторінок.

У **вступі** викладено мету та завдання, описано актуальність, теоретичну та практичну цінність обраної теми, висвітлено основи дослідження німецьких модальних часток та модальності в цілому у сучасній лінгвістиці.

У **першому розділі** викладено теоретичні основи модальності, порівняно поняття модальності та предикативності, проаналізовано засоби вираження модальності та подано класифікацію часток німецької мови, зокрема і модальних часток.

Другий розділ присвячено комплексно модальним часткам: поясненню їх функцій, аналізу властивостей та розгляду прикладів вживання, а також розмежування часток із іншими частинами мови.

У **третьому розділі** подано комплексний аналіз вживання модальних часток у романах «Tintenherz» Корнелії Функе, «Vorleser» та «Selb's Betrug»

Бернхарда Шлінка, організовано статистичні дані та пояснено зв'язок вживання модальних часток із вираженням авторського стилю.

У **загальних висновках** підведено підсумки та описано результати проведеного дослідження, а саме короткий огляд першого розділу з теоретичним обґрунтуванням підстав для дослідження, другого та третього розділу із практичними досягненнями та аналізуванням.

У **додатки** внесено таблиці, графіки та діаграми, побудовані на основі статистичних даних, вилучених із художньої літератури, а саме вибірка модальних часток німецької мови із різних ситуацій їх вживання у творах «Tintenherz» Корнелії Функе, «Vorleser» та «Selb's Betrug» Бернхарда Шлінка.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК

1.1. Сутність граматичної категорії модальності

1.1.1. Тракткування поняття модальності

Важко знайти науковців, які давали б однакове визначення модальності. Межі вживання цього терміну у мовознавчих дослідженнях давно є розмитими саме через широке поле відношень, які входять у поле модальності. Попри існування численних підходів до вивчення поставленої проблеми можна говорити про те, що «чільними величинами» цієї категорії є сприйняття світу як реального або нереального, можливість або ймовірність висловлювання, його необхідність або випадковість, правдивість та фальшивість.

Модальність є складною науковою категорією, яка пов'язана з нормами поведінки, міжособистісних стосунків, комунікаційної культури, що викликає складнощі у процесі пошуку еквіваленту [3, с.28].

Різновиди модальних форм розглядаються за понятійними категоріями: повинність, необхідність, можливість, вірогідність, упевненість, заперечення, повідомлення, дозвіл, наказ [3, с.32]. Ці форми виникають завдяки мовленнєвому мисленню, що не лише нерозривно пов'язане із категорією модальності, а й, як ми бачимо, є одним із факторів, що обумовлює її існування. Воно розвивається в результаті прориву сприйманої дійсності і виходу її в невидиму область світу. Цей прорив відбувається на базі мови й мислення, що виникає заодно із ним. [20, с.393] Доречним у цьому випадку є припущення існування ідеї «можливих світів». Мається на увазі, що обставину вважають можливою в тому разі, коли вона може відбутися у одному із реальних світів, а якщо ймовірність її існування підлягає під усі можливі світи, вона є необхідною, неминучою [20, с.395].

Модальність відображає складні взаємодії між чотирма чинниками комунікації: мовцем, співрозмовником, змістом висловлення і дійсністю [26, с.121]. Мовець – той, кому належить висловлювання, яке він адресує співрозмовнику. Відношення до дійсності означає, наскільки реально чи нереально, вірогідно чи неправдиво те, про що йдеться в змісті висловлювання.

Термін "модальність" використовується різними науками: філософією, мовознавством, літературознавством, психологією, етикою, але бере свій початок саме із логіки [39, с.133]. Існує принцип класичної логіки, на якому базується логіка модальних висловлювань: двозначність, а саме – будь-яке судження буває або істинним, або хибним.

Категорія модальності цілком пронизана прагматикою, так як в її основі лежить оцінка мовцем висловлюваного змісту. Індикатори модальності стають у пригоді при виокремленні різних відтінків настрою та відношення мовця не лише до предмета повідомлення, а й до всієї ситуації спілкування загалом, що сприяє ефективному мовному впливу співбесідників один на одного. За словами Флорія Бацевича, саме модальність вона виступає засобом «упаковування» інформації у висловлюваннях, дискурсах (текстах) і мовленнєвих жанрах, тобто є загальною комунікативною категорією у міжособистісному, груповому та інших типах спілкування [4].

1.1.2. Об'єктивна та суб'єктивна модальності

Макрополе модальності має два типи, які є основними та найбільш поширеними. Вважається, інші типи є підвидами об'єктивної та суб'єктивної модальності. Опишемо їх детальніше.

Об'єктивна модальність в основному властива реферативним текстам, яка виражає характер відношення того, що повідомляється, до дійсності. Їй притаманні точність, об'єктивність, безособистісність, неемоційність. Цей вид модальності виражає позицію повідомлюваного з розрахунку реальності

та ірреальності [49]. Флорій Бацевич зазначає, що об'єктивна модальність, яку ще називають референційною, – це семантико-прагматична категорія, яка в процесах породження усіх складників міжособистісного, групового та інших типів спілкування поряд з емпатією конкретизує точку зору його учасників [4].

Беручи за основу класифікацію Г.О. Золотової, засоби вираження об'єктивної модальності можна розподілити на:

- 1) морфологічні (спосіб дієслова як основний засіб);
- 2) конструктивно-синтаксичні (модальність номінативних, неповних речень);
- 3) інтонаційно-синтаксичні (інтонація)

Проте Г.О. Золотова не розглядає у межах об'єктивно-модальних значення, що виражаються модальними словами і предикативами, які є спеціалізованими лексико-граматичними засобами вираження можливості, необхідності та бажальності, тому що вони є нетиповими для об'єктивного [16, с. 68].

Суб'єктивна модальність відслідковується більшою мірою в художніх творах, які не є суворо регламентованими та використання мовних засобів у яких довільне. У художній літературі ширше поле можливостей вираження емоційності та суб'єктивного відношення як до висловлювання, так і до особи, на яку воно діє. З огляду на прагматику суб'єктивного вираження важливе місце посідають різні види емоційної реакції. Впевненість / невпевненість, згода / незгода, експресивність – критерії, які впливають на підбір інструментів вираження. Як зазначає М. В. Мірченко, суб'єктивна модальність є суб'єктивною інтерпретацією події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності [33, с.182]. При аналізі даної категорії з прагматичної точки зору враховуємо суб'єктивність як інструмент досягнення вигоди з боку адресата та в свою чергу адресанта, ставлення суб'єктів розмови до себе та співрозмовника, зовнішні чинники та побічну інформацію. Виходячи із

зазначеного, якісною характеристикою суб'єктивної модальності справедливо можна вважати лінгвістичну категорію оцінки (естетичної, порівняльної, абсолютної).

Хоча суб'єктивна модальність є факультативною ознакою висловлювання, її семантичний об'єм ширший від семантичного об'єму об'єктивної модальності. Якщо реалізації останньої слугує в основному категорія способу дієслова, то в розпорядженні суб'єктивності існує цілий ряд застосувань: порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова і словосполучення, вставні речення, порядок слів у реченні. Великою кількістю засобів та свободою виразності можна пояснити широке коло реакцій та інтенсивність «вживаності» суб'єктивної оцінки [26, с.124-131].

1.1.3. Поняття модальності та предикативності

Модальність ґрунтується на основній характеристиці речення (передусім через значний прояв на рівні синтаксису) – предикативності й становить один із компонентів її семантики, а тому є складовим чинником комунікативного рівня мови [3, с.28]. Саме ця характеристика, покладена в основу теорії речення, відрізняє його від інших мовних одиниць. Порівняймо визначення цих двох лінгвістичних явищ:

Предикативність речення – це вираження за допомогою мовних засобів відношення змісту висловлюваного до дійсності [43, с.225]. Предикативність характеризується з огляду на реальність/ірреальність, можливість/неможливість, необхідність/вірогідність.

Модальність – це граматико-синтаксична категорія, яка виражає стосунок висловлювання до дійсності або ставлення мовця до висловлювання, його оцінку стосунку висловлювання до об'єктивної дійсності. Сюди відносимо емоційно-оцінні характеристики: впевненість/невпевненість, сумнів, експресивну оцінку [43, с.131].

Як вважає В. З. Панфілов, «модальність та предикативність можуть вважатися явищами одного порядку (адже в обох випадках центральною є відношення речення до об'єктивної дійсності), хоча ототожнювати їх також не можна, так як предикативність, спираючись на думку ряду граматиків, окрім модальності знаходить відображення в категоріях часу та особи, тобто поняття предикативності ширше останньої.» [39, с.176]. Ця позиція підтримує точку зору В. В. Виноградова. Е. І. Коркіна розділяє цю думку: «Категорія модальності є одним із головних компонентів мовного вираження категорії предикативності, підлягає їй за своїми функціональними особливостями та підпорядковується їй.» [37].

Не всі вчені поділяють думку про подібне підпорядкування. А. Б. Шапіро навпаки підкреслює вагомість модальності в порівнянні з предикативністю, зазначає, що «модальність – категорія більш широка, ніж предикативність» [52, с.26]. Аналізуючи це твердження, варто зазначити, що така точка зору ґрунтується на тому, що не кожне речення має присудок як індикатор предикативності, але модальна ознака в них наявна.

Якщо глибше порівняти ці два поняття, з'ясуємо, що існує суттєва різниця між ними, незважаючи на спільні ознаки прояву. Суть модальної характеристики полягає в тому, як мислить, розуміє, кваліфікує мовець своє повідомлення, як він ставиться до дійсності, щоб забезпечити дієвість, «актуальність основного засобу спілкування». Предикативність перш за все відповідає за формування і втілення думки згідно з існуючими законами та правилами мови [50]. Беручи до уваги об'єктивну та суб'єктивну модальність можна теж провести лінію розбіжності між модальністю та предикативністю. Предикативність, як більш регламентована категорія, підпорядковує собі об'єктивну модальність наряду із іншими своїми граматичними характеристиками – особою та часом [40, с.42]. У цьому випадку хочеться додати, що предикативність нічого спільного із суб'єктивною модальністю не має, адже остання не свідчить про відношення змісту сказаного до дійсності, а лише відношення мовця до змісту сказаного ним. Виходячи з

цього підсумуємо, що модальність та предикативність стоять на перетині об'єктивності, яка характеризує обидві категорії.

Опираючись на вищесказане, важливо підкреслити, що істотна різниця виникає, якщо розглядати предикативність як логіко-синтаксичну категорію на рівні мови, а модальність – як комунікативно-синтаксичну категорію на рівні мовлення. Тобто до першої групи віднесемо мовні явища оформлення думки, до другої – граматичні засоби забезпечення доступності і дієвості думки, яка повідомляється.

1.2. Характеристика засобів вираження модальності

Краснова Т. І. у своїй праці «Суб'єктивність – модальність» згадує про особливий тип класифікації модальності за засобами вираження. Опираючись на її працю назвемо наступні види модальності і, відповідно, засоби її вираження, супутні кожному виду:

- 1) лексична (модальність найменувань, образна)
- 2) граматична:
 - а) морфологічна (модальність способу, дієслівна, вигукова, часток, модальних слів);
 - б) синтаксична (об'єктивно-відносна і суб'єктивна (імпліцитна);
- 3) комунікативна (модальність ствердження, заперечення, запитання, волевиявлення (наказ, прохання тощо)
- 4) текстова (риторична) модальність [26, с.150].

Бачимо, що маркери, які служать для вираження модальних значень, є елементами не одного рівня. Пояснення сем категорії модальності знаходяться у працях з морфології, граматики, синтаксису, фонетики тощо. Це твердження – одна з мовних універсалій на позначення властивості модальності до експресії на різних мовних рівнях:

- фонетичні засоби (наголос та інтонація);
- лексико-граматичні засоби (модальні дієслова);
- лексичні засоби (модальні слова та модальні частки, вигуки, звертання);
- граматичні засоби, що виражають граматичну модальність (способи дієслова) [20].

З точки зору розширеного розуміння лінгвістичної модальності її зміст розгалужується на наступні компоненти: по-перше, це те, як розуміється та кваліфікується зміст всього висловлювання самим мовцем з точки зору оцінки його достовірності. Сюди відносимо різні відтінки характеристики достовірності, для прикладу, підтвердження з підсиленням, виділенням,

поступком або шляхом погодження, схвалення; посилення на джерело, несподіване згадування; різні ступені ймовірності, сумнівів, невпевненості, припущення тощо [42].

По-друге, ставлення мовця до предикативної ознаки висловлювання, оцінка характеру його втілення, розуміння, представлення дії як бажаної, необхідної, потенційної, невизначеної, недійсної, звичайної, нездійсненої. Ці два типи подібні і різняться лише засобами вираження.

Сутність третього типу полягає у вираженні емоційного ставлення, реакції суб'єкта, викликаній загальною обставиною, загальним ланцюгом думок, фактом висловлювання з точки зору оцінки змісту висловлювання. Тут називаємо і страх, жах, злість, гнів, ненависть, жалість, ніжність, ласку, любов, захват, захоочення, похвалу, осуд, погрозу, обурення, роздратування, покаєння, розпач, нарікання, нехтування, іронію, зловтіху та інші емоції, що з'являються в силу різних відтінків емоційної, морально-етичної, емоційно-вольової кваліфікації висловлювання за підтримки службових слів (модальних слів та часток), ввідних членів речення, інтонації тощо.

По-четверте, вольове ставлення мовця до себе та співрозмовця, звертання зі спонуканням, наказом, проханням, наполяганням, а також з метою привернення та активації уваги. Засобами вираження четвертого типу виступають модальні частки та слова, наказовий спосіб, звертання [42, с.146].

По-п'яте, стилістичні та логічні пояснення, уточнення, обмовки стосовно форми викладу та змісту думки. Виражаються модальними словами, вставними конструкціями [42, с.147].

Шостий тип є носієм ставлення комунікатора до ціленаправленості спілкування, яке в основному видно у модальному типі речень за цільовим призначенням висловлювання [42, с.147].

1.3. Частки як інструмент вираження модальності. Загальні функції часток

Історія вивчення часток є доволі короткою. Раніше ця група слів оцінювалась як «кістка в горлі» мови, а саме «Läuse im Pelz der Sprache», що стало крилатим висловом та ілюструє зневагу та нехтування значеннями модальних часток. Невизначеність положення у реченні, лінійна нерухомість та варіативність вживання «губили» їх у реченні [62, с.133].

Традиційно майже у всіх мовах світу серед службових частин мови чітко виділяють прийменники, сполучники та частки. До того ж існують групи службових слів, серед яких можуть бути і представники самотійних частин мови (дієслова). Категорія часток являє собою сукупність різних груп службових слів, що виконують різні функції та мають розбіжні значення. Більшість їх відноситься до лексико-граматичних засобів вираження модальності. Категорія часток доволі різноманітна за складом, і лєвова частка належить саме модальним [42]. У граматичних працях зрідка можна зустріти інформацію про те, що навіть предикативно вживані прислівники та прикметники позначають поняттям «частка».

Розмежування часток та інших частин мови часто є нелегкою справою через розпливчастість значень. Важливо передусім саме відчувати різницю, тонку межу між відтінками смислу, а також властивості та функції часток поряд із правилами вживання у тому чи іншому висловлюванні беручи до уваги прагматичні нюанси.

Частка належить до службових частин мови, головне завдання її полягає у вираженні логіко-смислових, емоційних та модально-вольових відтінків окремого слова, словосполучення або й цілого речення. Частки грають велику у роль у літературній мові саме тому, що вони надають неповторного колориту висловлюванню, є індикаторами індивідуальності та засвідчують національну самобутність [20].

Головним чином частки зустрічаються у публіцистичних або художніх текстах – таких, де немає обмеження у емоційності та суб'єктивності. Вони є факультативними елементами речення, так як існує багато засобів-замінників, які можуть виконувати ті самі функції, зокрема, інтонація.

Цікавим фактом є те, що частки трапляються лише у мові спонтанній в актуальний для співбесідників час, тоді як у запланованих текстах їх можна дуже рідко помітити. Це можна обґрунтувати тим, що у «підготовленій» мові втрачається емоційна чистота та щирість, прямота та живість висловлювання (або ж воно має вплив не настільки експресивний), а отже належна функція часток втрачає свою значущість. Але не варто плутати це твердження із мовленням у текстах художніх творів, коли автор має на меті якнайповніше представити читачеві почуттєвий стан персонажів, або відкриває власні міркування, адже у відношенні до подій, які відбуваються у тій чи іншій книзі, будь-які репліки, внесені до змісту, можуть вважатися природними та реальними.

Для часток характерна здатність виражати різноманітні відношення, які визначають їхню функціональну сутність; релятивність є їхньою специфічною особливістю [31, с.48].

Частки в цьому плані відрізняються від прийменників і сполучників тим, що якщо прийменники і сполучники беруть участь у висловленні як модуси для актуалізації граматичних і семантичних або синтаксичних функцій, то функція часток полягає в актуалізації прагматичних функцій. Вони формують комунікативну структуру речення, тобто мають постійний комунікативний статус [31, с.49].

Поняття «частка» зустрічається у лінгвістичних працях під різними визначеннями:

Катя Кессель у посібнику «Basiswissen. Deutsche Gegenwartssprache, 3 Auflage» зазначає, що частки є незмінними, не можуть бути ні членом речення, ні означальним словом та не виконують поєднувальної функції (на відміну від прийменників та сполучників). Частки виражають або ставлення

мовця до висловлюваного, або внутрішній його стан чи ж слугують для керування розмовою. Передусім застосовувані у розмовній мові [70].

Як йдеться у праці Петрова М. Є.: «Частки – це частина мови, що об'єднує в собі незмінні постпозитивні службові слова, як і слову, що передує їм, або через нього всьому реченню надають різні додаткові логічно-смислові та модальні (оцінні, модально-видільні, модально-вольові, модально-експресивні, модально-емоційні тощо) значення та відтінки, або ж служать слово- та формотворчою морфемою.» [42].

Опрацювавши праці лінгвістів Вейдта Г., Хельбіга Т., Буша Г., Хеггелунда К., а також Петрова М. Є., Торопової Н.А., Панфілова В. підсумовуємо та називаємо наступні властивості часток:

- 1) коротка форма порівняно з іншими частинами мови;
- 2) незмінність за родами, числами, відмінками (відсутність граматичних категорій);
- 3) морфологічна простота;
- 4) семантична розпливчастість (не існує конкретного лексичного значення);
- 5) полісемія (обумовлена причисленням часток до різних класів);
- 6) відношення до цілого речення або до окремого члена речення, сама по собі частка членом речення не є;
- 7) ненаголошеність (проте деякі лінгвісти доводять зворотнє);
- 8) співживаність та у деяких випадках взаємозамінність, але не узгоджуваність з іншими модальними частками;
- 9) наявність омонімів та синонімія часток з деякими засобами виділення;
- 10) неможливість бути відповіддю на запитання (власне, через відсутність синтаксичної ролі; в протилежному випадку їх значення абсолютно змінюється);

11) відсутність впливу на істинне значення речення (звідси виходить факт, що виключення частки з речення не має ніякого впливу на його граматичну структуру);

12) обмеження щодо вживання у окремих видах речень (з огляду на значення для кожної частки свої);

13) частки не заперечуються, тому завжди стоять перед запереченням;

14) вони не можуть бути поєднані сполучниками *und* (і) та *oder* (або) [40; 42; 49; 65; 66; 68].

Відсутність граматичної функції часток врівноважується виконанням прагматично-текстуальної функції. Їх семантична та прагматична інтерпретація виникає із синтаксису. Розглянемо на прикладі модальної частки:

«*Was machen Sie **denn** hier?*» *Peschkalek stieß mich an.* [Schlink B., с.196] – модальна частка, додає питанню виразності, виражає гострий інтерес з боку того, хто питає. Таким чином бачимо, що в синтаксичній конструкції проявляється вплив модальної частки, яка проте граматичної ролі не грає, лише виконує прагматичну функцію.

Взаємозамінність часток у певних випадках провокує зміну мети та значення речення (часом навіть у протилежний бік), або опускання частки із тексту призводить до втрати прагматичної цінності, істинне значення залишається незмінним, але в такому разі граматично неповноцінним речення не стає. Порівняймо:

«*Da können wir **doch** nicht einfach rein.*» [Funke K., с.41] – частка *doch* вказує, що правдивість факту залежить від ствердження іншого співрозмовника.

Замінімо частку у попередніх реченнях і прослідкуємо зміну прагматики:

«*Da können wir **wohl** nicht einfach rein.*» – необгрунтованість факту, припущення, виражені через частку *wohl*.

«*Da können wir **ja** nicht einfach rein.*» – двостороннє знання факту передається часткою *ja*.

Наведемо приклад цього ж речення з опущеною часткою:

«*Da können wir nicht einfach rein.*» – відсутність модальної частки не дозволяє судити про інформативно-особистісні зв'язки між співрозмовниками, як це було можливо у попередніх реченнях.

Значним критерієм диференціації часток є семантичні прикмети та аспекти. Однією із властивостей на основі цих прикмет прийнято вважати приналежність до синкатегориматики. Це явище характеризує слова та вирази, які самі по собі не є носіями значення, але воно виникає, зокрема, у частки, коли вона є у зв'язному висловлюванні і за таких умов стає частиною загального значення [73, с. 4]. Пояснимо на прикладах:

Denn – лексема, виравана з контексту, що гіпотетично може бути прислівником (значення темпоральності), сполучником підрядності та часткою (значення неможливо ідентифікувати).

«*Was sollte **eigentlich** die kleine Schau, die Sie neulich aufgeführt haben, Peschkalek?*» [Schlink B., с.249] – виникнення та реалізація значення у зв'язному висловлюванні (у даному випадку питальне речення) та вплив його на загальне враження від речення: докір, потреба отримати пояснення, зневага – ще точніша ідентифікація можлива за розгляду уже власне речення у контексті.

Частки є самотійною службовою частиною мови. Це твердження виходить із наступного: це окремі слова, які не є елементами інших слів. Частки ніколи не вживаються самотійно та на початку речення, до них не можна поставити питання та використати як повноцінну відповідь. Це вторинні утворення, які мають багато омонімів серед інших частин мови (більшою мірою службових). Справедливо стверджувати, що частки – це «закрита» частина мови [73, с.4], адже специфічних правил як словотвору часток, так і морфологічної будови їх лексем та змін у ній не існує, тому новим одиницям у цій категорії взятися немає звідки. З малою ймовірністю

можна припустити, що розширення кількості часток допустиме за допомогою новоутворень або переходу однієї частини мови в іншу (за цим принципом, вірогідно, виникли частки, які пов'язані в межах омонімії з іншими частинами мови, інакше кажучи, одне слово класифікують у різних категоріях морфології). Розмежувати їх буває доволі складно, а тому часом виникають помилки та неточності при перекладі. Подібні проблеми обумовлені також неможливістю прямого перекладу та відсутністю точних еквівалентів у цільовій мові.

Частки, як уже сказано, стосуються цілого речення та стоять, як правило, в його середині. Беручи до уваги співставлення теми та реми можемо сказати, що слова ліворуч від частки відносяться до теми (уже відомого), в той час як слова, які стоять справа, є новим у реченні, тобто ремою. Отож, модальні частки вживають зазвичай перед «ударним» членом повідомлення [69, с.249].

За своїми функціями їх поділяють на ті, що вживаються у розповідних, питальних або спонукальних реченнях, тобто частки прикріплені до певних функцій речень (вираження цікавості у питальних, наказу або прохання у спонукальних та позитивного або негативного ставлення до інформації у розповідних реченнях).

1.4. Класифікація німецьких часток

Розмежування часток та інших частин мови часто є нелегкою справою через розпливчастість значень. Важливо передусім саме відчувати різницю, тонку межу між відтінками смислу, а також властивості та функції часток поряд із правилами вживання у тому чи іншому висловлюванні беручи до уваги прагматичні нюанси.

Давно виявлено, що модальні частки мають парадигматичні відношення з іншими частинами мови (і навпаки), а саме омонімічні

відповідники. Розглянемо такі випадки докладніше на прикладах та визначимо їх розбіжності та обумовленість вживання.

Варто зазначити, що інші частини мови (наприклад, прислівники), як і частки, можуть служити для вираження модальних значень. У німецькій мові їх прийнято називати модальними словами (Modalwörter). З-поміж різних класів часток трапляються лексеми, які можуть належати до кількох.

Кордон між модальними частками та модальними словами, так би мовити, рухомий. Поява деяких модальних часток пов'язана із семантичним «висиханням» або спустошенням слів. Модальні частки відрізняються від інших видів часток тим, що вони стосуються цілого речення, а не певного конкретного його члена.

Несумісність вживання у науковій літературі терміну «модальні частки» як функціональної категорії на одному рівні із частинами мови піддавалось критиці із боку науковців, зокрема Марія Турмер припустила формальний критерій синтактичного та дистрибутивного зразка – розмежувати модальну функцію часток від інших їх функцій. При семантизації модальних часток вона пропонує відштовхуватися від різниці двох областей значення: пропозиції та ілокуції [76].

Перше поняття являє собою денотативне значення, невластиве часткам, так як вони не мають відповідників у фізичному світі. Друге визначає спосіб сприйняття інформації і прагматику, за допомогою яких реалізуються у висловлюванні модальні частки.

Вчена М. Турмер говорить про частки *aber, auch, bloss, denn, doch, eben, eigentlich, einfach, etwa, halt, ja, mal, nur, ruhig, schon, vielleicht, wohl* як про модальні саме через їх модальну функцію (під модальною функцією мається на увазі саме задоволення потреб прагматики). Адже, опираючись на таку ознаку часток, як незмінюваність, до цієї групи вже не можна віднести *bloss, eigentlich, einfach, ruhig* – вони отримують флексію, виступаючи з іменниками в ролі прикметника: *die eigentliche Frage, das einfache Leben, ein ruhiger Moment* [76].

За висновками Вейдта, модальні частки визначають функціональний клас, і немає певної кількості часток, які належали б лише до модальних [67].

Власне, кожен класифікатор починає свій розподіл із вивчення властивостей та функцій елементів цільової категорії та виділення спільних рис та ознак, які зумовлюють об'єднання під спільною назвою. За семантичним аспектом можна виокремити декілька видових груп часток, обґрунтованих різними вченими.

Звернемося до деталізованого трактування функцій кожного виду за класифікацією Дудена:

1) *Gradpartikeln* – частки ступеня, які повідомляють про ступінь вираженості властивостей, через що часто виступають в реченні поряд з прикметниками та прислівниками (навіть дієсловами): *wenig, etwas, ziemlich, so, sehr, ausgesprochen, überaus, zutiefst, höchst, zu*.

2) *Fokuspartikeln* – привертають увагу, наголошують на певній інформації; вживаються здебільшого перед/після іменників або займенників: *nur, allein, sogar, selbst, auch, besonders, einzig*.

3) *Negationspartikeln* – частки заперечення, стоять біля цільового елемента речення: *nicht*.

4) *Abtönungspartikeln* – повідомляють настрій співбесідника щодо іншого або ставлення до власних слів. Чуємо їх переважно перед ремою в середині речення: *halt, eben, ja, doch, schon, wohl, aber, vielleicht*.

5) *Gesprächspartikeln* – керують комунікацією між мовцем та слухачем, позначають початок та кінець речення, тому стоять або на початку, або наприкінці: *nun, na, ja, Entschuldigung, ich denke, übrigens, nicht wahr, ne?, verstehst du?*

6) *Interjektionen* (вигуки) – вираження емоцій: *pfui, hurra, au, hoppla*.

7) *Onomatopoeikum* (ономатопоетика) – частки на позначення звуків природи: *kikeriki, wau, miau, bum* [60].

Згідно з Хельбігом, окрім вказаних, існують *Steigerungspartikeln* (*etwas, ganz, sehr, ziemlich, höchst, außerordentlich, weitaus*), *Infinitivpartikel zu*,

Antwortpartikeln (ідентично до Gesprächspartikeln *ja, nein, doch, eben, genau*) [66; 67].

Енгель згадує у своєму перерахунку Kopularpartikeln. Вони грають роль прикметникового доповнення, але в реченні не виступають означеннями. Їм не властиві ступені порівняння, а вживають їх предикативно. Наприклад: *leid, gram, angst, schuld, schuld, feind (spinnefeind), freund (gutfreund), angst (und) bange, not, recht, ernst, schade (jammerschade), tabu, quitt, willens, bankrottundpleite, super, hip, spitze* [62].

У статті Іваненко С. М. зазначається про ще один підклас часток, подібний до Steigerungspartikeln за Хельбігом – порівняльні (Vergleichspartikeln), до яких відносять *als* та *wie* [18, с.53].

Синтаксична класифікація передбачає розподіл часток німецької мови на певні субкласи за валентністю у відношенні до інших частин мови. Таким чином, називаємо наступні класи:

1) Частки, що вживаються із дієсловами, іменниками, прикметниками та прислівниками (універсальні): *sogar, aber, auch, beinahe, bereits, bloß, eben, erst, etwa, gar, gerade, geradezu, ja, nahezu, nichteinmal, nochnur, schon*.

2) Частки, які стоять біля іменників, прикметників та прислівників: *ganz, besonders, schnell*.

3) Частки, що стоять з дієсловами, прикметниками та прислівниками: *sehr, doch, durchaus, immer, so, zu*.

4) Частки, які підсилюють в реченні роль прикметників та прислівників: *weit, etwas, höchst, recht, überaus, viel, weitaus, ziemlich*.

5) Частки, що традиційно вживаються з іменниками, зрідка – з прислівниками: *zumal, beispieslweise, allein*.

6) Частки, які впливають на дієслова: *denn, mal, also, nicht, nun, überhaupt* [64].

Частина німецьких вчених віддає перевагу найменуванню часток саме «прислівниками», В. Юнг включає їх у групу «модальних прислівників» (Modaladverbien), І. Ербен класифікує їх як «частки речень» (Satzadverbien).

Інші німецькі вчені відмовляються від традиційних термінів. В. Шмідт, наприклад, замість терміну «частки» вживає термін «слова-наповнювачі» (Füllwörter), так як і Х. Адлер. Зустрічаються частки під назвою «слова-приправи» (Würzwörter), або навіть і «слова-барвники» (Färbewörter) чи «слова-нюансатори» (Abtönungspartikel) [56; 62; 68].

Проаналізувавши вживання МЧ або модальних часток в різних типах речень, можна класифікувати їх наступним чином:

- 1) Розповідні речення: *ja, halt, eben, wohl, schon, doch, nur, auch*
- 2) Окличні речення: *ja, aber, vielleicht, bloß, doch, nur, einfach*
- 3) Спонукальні речення: *doch, nur, bloß, ja, ruhig, gefälligst, doch, mal, halt, schon*, а коли на меті стоїть вимога або побажання, то *doch, nur, bloß, ja, bloß, nur, doch, mal, halt, schon*
- 4) Питальні речення: *denn, eigentlich, bloß, wohl, schon, etwa, auch* [58; 68; 71; 73; 78].

У граматичному посібнику Дудена також вказано інакшу типологію часток за видами речень:

- 1) Питальні: *eigentlich, denn, etwa*
- 2) Спонукальні: *ruhig, mal, doch, bloß*
- 3) Розповідні: *ja, doch, eben*
- 4) Окличні: *aber, vielleicht*
- 5) Бажальні: *bloß, doch, nur* [60, с.43].

Тож, як ми бачимо, вчені відносять різні частки до різних груп, через це на сьогоднішній день не існує стабільної класифікації німецьких часток. Невизначеність класифікації МЧ зокрема обумовлюється розмитістю граней значень часток, багатою гамою емоцій та відтінків, які одна частка може передати у різних контекстах та ситуаціях, а також фактом. Та, незалежно від цього, не є правильним ставити всі частки в один ряд. Безперечно, вони мають спільні ознаки як одна частина мови, поряд з цим можуть бути представлені однією і тією ж лексемою – незважаючи на це їх синтаксична роль досить специфічна.

Висновки до першого розділу

Отже, у першому розділі подано теоретичне підґрунтя для подальшого практичного дослідження, а саме розглянуто та пояснено основні поняття та категорії (модальність, предикативність, об'єктивність, суб'єктивність, частка), перераховано та розкрито засоби вираження модальності як категорії досліджуваного об'єкту (фонетичні засоби (наголос та інтонація); лексико-граматичні засоби (модальні дієслова); лексичні засоби (модальні слова та модальні частки, вигуки, звертання); граматичні засоби), проведено детальний розбір частки як загального класу, до якого належить досліджуваний об'єкт, зроблено наголос на класифікації модальних часток як особливого виду, що є засобом модальної прагматики.

Основними характеристиками частки як частини мови є морфологічна простота, відсутність граматичних категорій, відсутність конкретного семантичного значення.

У науковій літературі наявна велика кількість класифікацій модальних часток. Нами були проаналізовані такі класифікації, як класифікація Г.Хельбіга, К.Вейдта, Дудена, В. Юнга, І. Ербена. Виявлено, що частки більшою мірою класифікують за валентністю, функціями та типами речень.

З поданого вище опису бачимо, що теоретичний розділ представляє собою ієрархічну послідовність: модальність як основна категорія, далі її різновиди та засоби вираження цих різновидів, окремий клас засобів вираження та класифікація одного із видів слідує одне за іншим, підводячи дослідження на поріг наступного етапу – розділу другого.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК

2.1. Модальні частки як виражальний інструмент у ілокутивному акті

Інтерес науковців до вивчення прагматики вживання модальних часток (далі МЧ) обумовлений їх системною розгалуженістю. Природність німецької мови у повсякденності найяскравіше передається через комплекс МЧ, які відображають найтонші відтінки змісту, пожвавлюють спілкування між співрозмовниками та надають неповторності висловлюванню. Тому мова повсякденна, насичена МЧ, справляє враження невимушеності та позбавлена категоричності та сухості, що прослідковується, для прикладу, у текстах ділового змісту, де МЧ (як і будь-які інші індикатори емоційної виразності) не вживаються принципово.

Коло модальних значень, які передаються за допомогою часток, багатостороннє. Це найбагатший засіб мовної модальності і значення часток, виявлені в багатьох наукових працях, подають гарний матеріал для тлумачення змісту та об'єму модальності.

Із понад 50 часток німецької мови більшість є індикаторами модальності. Всі вони багатозначні, при цьому кожен відтінок значення пов'язаний або із модальністю дієслівної форми і всього речення.

Продукуючи мовленнєві висловлювання, людина мимоволі стає учасником певних процесів, які хоч і відбуваються одночасно, несуть проте в собі різну суть. У мовознавстві ці процеси позначені трьома спеціальними термінами: *локутивний*, *ілокутивний* та *перлокутивний* акти.

Продукування висловлювання за певними правилами, встановленими окремою мовою, з використанням лексичних одиниць, фонетичних та граматичних засобів вираження обґрунтовують існування *локутивного* акту [72, с.204].

Перлокутивний акт сягає далі моменту власне мовленнєвої діяльності, адже характеризує її наслідок, який може бути передбачений мовцем, а може наставати спонтанно, незаплановано [72, с.206].

Діапазон ілокутивних індикаторів охоплює усі елементи у структурі речення, які дають зрозуміти, який мовленнєвий акт може бути виконаний з їх допомогою. Таких елементів дуже багато – від часток, модальних слів до цілих речень.

Модальні вставки, у нашому випадку МЧ, здійснюють великий вплив на ілокутивну характеристику. Всі речення, в яких можуть вживатися МЧ, є носіями власного ілокутивного навантаження. *Ілокутивний* акт – такий, що характеризує комунікативну направленість висловлювання. Це означає, що воно грає певну комунікативну роль у бесіді, є інструментом для досягнення цілі співрозмовником (погроза, застереження, прохання, обіцянка, запитання). Дані настрої бачимо у різних типах речень – розповідних, питальних, спонукальних, бажальних. Відповідно, існує розподіл часток, які відповідають за прагматику у конкретних реченнях. Наприклад, МЧ *denn* та *etwa* мають тенденцію з'являтися у акті запитування, тим самим вони конкретно в цьому випадку ідентифікують, що дія відбулася не таким чином, як очікував мовець [72, с.208]. Розглянемо це на прикладах вживання даних часток. Приклади подано у контексті попереднього речення з ціллю визначення причини подібної реакції та вживання саме цієї частки в цій ситуації.

«*Er stand immer noch neben der offenen Wagentür, angespannt, als könnte er es nicht erwarten, dass Staubfinger endlich aus dem Weg ging. Aber der tat, als spürte er nichts von Mos Ungeduld. «Darf ich **denn** diesmal erfahren, wo du hinwillst?», fragte Staubfinger.*» [Funke K., с.31]. – Герой (Штаубфінгер) не сподівався зустріти іншого героя і запитує його: «*Чи можу я **modi (в такому випадку)** дізнатися, куди ти йдеш?*». «В такому випадку» (*denn*) означає відмінність подій від надуманого мовцем, звідси основою ілокутивного акту і

цілі видобути інформацію, яка стоїть за ним, стало вживання модальної частки *denn*.

Розглянемо другу частку.

«*Das ist abscheulich!*», *flüsterte Meggie*. «*Ich bin froh, dass ich nicht weitergelesen habe.*» «*Was soll denn das nun wieder heißen? Redest du etwa von meinem Buch?*» *Fenoglios Stimme klang gekränkt* [Funke K., с.280]. – Знову ж таки бачимо, що слова героїні (Меггі) були для її співрозмовника (Феногліо) шокуючими, він не очікував подібного коментаря, тому вирішив додатково уточнити, чи не його книжка часом не сподобалась співрозмовниці, використавши для досягнення ілокутивної цілі частку *etwa* («*Чи не про мою книжку ти часом говориш?*» – голос Феногліо звучав ображено).

Частка *mal* характерна для прохань, але це не означає можливість вживання лише у спонукальному імперативному реченні, адже прохання може бути непрямо виражене у питальному реченні (саме завдяки наявності частки): «*Soll ich mal raten, was er dir zugeflüstert hat?*», *rief Elinor über den Rasen.*» [Funke K., с.107].

Таким чином, відштовхуючись від вище проаналізованих прикладів, робимо висновок, що модальна частка як прагматична одиниця безпосереднього мовленнєвого висловлювання одночасно з передачею змісту може вказувати на знання співрозмовників про обговорюваний предмет, припущення чи очікування як мовця, так і слухача – це і є ціль ілокутивного акту – роз'яснення взаємовідносин між мовцями в рамках розмови, яке може бути виражене у формі прохання, докору, попередження, наказу тощо.

2.2. Особливості функціонування німецьких модальних часток

Диференціація МЧ від інших класів часток відбувається з опорою на список ознак, виведених за допомогою аналізу умовностей та нюансів їх вживання у контексті художніх творів [64; 74; 75] та опрацювання робіт Гаральда Вейдта, Ельке Хенчель та Ульріха Енгеля [61; 68; 78]. Підсумувавши вивчену інформацію, можемо схарактеризувати МЧ німецької мови наступним чином:

- Незмінність та відсутність ступенів порівняння
- Неможливість поєднання за допомогою сполучника *und/oder*
- Наголошуваність (незважаючи на те, що частка не є членом речення, наголошується проте при вживанні у наказових та спонукальних реченнях)
- Відсутність ступенів порівняння
- Хоча частка і інтегрується в речення, членом його вона не виступає, так само як і не має валентних зв'язків із жодним членом речення
- МЧ в загальному не обов'язково відносяться до речення, в якому вживаються, а з'являються внаслідок реакції на попереднє речення або як інструмент впливу на те, що буде сказано в подальшому
- Позначення позиції персони до сказаного та модифікація ілюкції
- Комбінування з іншими МЧ
- Тенденція до вживання у конкретних видах/структурах/модусах речень та виключеність вживання з інших
- Виключеність вживання на початку речення [61; 67; 71].

МЧ надають мові гнучкості, роблять її услужливою та зручною, створюють та підтримують «атмосферу бесіди», надають неповторності висловлюванню. За інтенсивністю або взагалі за наявністю часток у розмові можна легко розпізнати іноземця, який вивчає мову – його мова нетипова та «дерев'яна» (у порівнянні із носієм). Х. Вейдт пояснює сухість та неприродність діалогу тим, що помірне вживання модальних часток згладжує

стиль, а відсутність їх там, де вони мають бути, робить мовлення різким, невічливим. І чим кращий та природніший діалог, тим більша кількість часток зустрічаються в ньому [67]. Порівняймо речення із частками та без них:

«*Ich weiß, dass es nicht nur nette Menschen gibt!*» – «*Hast du etwa schon einmal mit einem richtigen Bösewicht zu tun gehabt?*» [Funke К., с.35] – другий мовець з репліки його співрозмовника відкриває для себе новину, яка є несподіваною, тому створюються зручні умови для вживання у висловлювання модальної частки *etwa* («Я знаю, що є не тільки хороші люди!» - «А ти що, уже колись мав справу зі справжнім злом?»)). Тобто питання викликає уже не лише стандартний інтерес, а й показує додаткові емоції.

«*Ich weiß, dass es nicht nur nette Menschen gibt!*» – «*Hast du schon einmal mit einem richtigen Bösewicht zu tun gehabt?*» [Funke К., с.35] – частку усунуто зі змісту, тож помітно, що разом з тим зник відтінок неочікуваності, навіяний попереднім висловлюванням («Я знаю, що є не тільки хороші люди!» - «Ти уже колись мав справу зі справжнім злом?»)).

Історично склалось так, що більшість часток розвинулось із інших класів слів, таких як прислівники, прикметники, сполучники і навіть інші частки, а також давно виявлено, що модальні частки мають парадигматичні відношення з іншими частинами мови (і навпаки), а саме омонімічні відповідники:

«*Du kannst es mir **ruhig** sagen!*» [Funke К., с.436] – модальна частка.

«*Er wird sich heute Nacht **ruhig** verhalten.*» [Funke К., с.78] – прислівник.

Варто зазначити, що інші частини мови (наприклад, прислівники), як і частки, можуть служити для вираження модальних значень. У німецькій мові їх прийнято називати модальними словами (Modalwörter). З-поміж різних класів часток трапляються лексеми, які можуть належати до кількох. Гадаю, у цьому випадку мова йде про багатозначність часток, яка стоїть в основі подібної класифікації, але ніяк про «внутрішню омонімію».

Кордон між модальними частками та модальними словами, так би мовити, рухомий. Поява деяких модальних часток пов'язана із семантичним «висиханням» або спустошенням слів, які потім відновлюють свою значимість лише за рахунок контекстуального оточення. Тим модальні частки й відрізняються від інших видів часток, що стосуються цілого речення, а не певного конкретного його члена.

Модальні частки – це аналітичний граматичний формант. Вони завжди відносяться до дієслів та утворюють з ними аналітичну форму [49, с.7]. Аналітична граматична форма – це складена форма, утворена сполученням службового та самостійного слів [43].

Німецькі МЧ – поліфункціональні. Вони сигналізують про тип мовленнєвого акту, показують налаштованість учасників бесіди один до одного, взаємозалежність висловлювань між собою з одного боку та обставини вираження та сприймання інформації з іншого боку.

Однією із провідних функцій є комунікативна, яка активується у процесі обміну інформацією між двома (або більше) мовцями. При цьому не виключено виникнення труднощів при опису лексемою, яка представлена часткою, лексичного значення, адже МЧ, як і весь їх клас, не є його носіями. На відміну від них значення та функції, для прикладу, прислівників та прийменників можна виділити чіткіше.

Структурно-синтаксична функція МЧ проявляється у діалогічному мовленні специфічним чином. Специфіка полягає в тому, що найбільш яскраво модальне значення часток спостерігається у репліках-відповідях діалогічних єдностей, а структурна їх роль – у риторичних та формально-питальних конструкціях; опущення частки у такому разі руйнує побудову з даним значенням [23]. Типовим вживання МЧ є також у спонукальних та різних видах питальних та окличних речень, а саме в у спонукальних конструкціях виникає комбіноване вживання модальних часток [49, с.7].

У граматичних працях часто замість терміну «комбінування» згадується термін «групування» (утворення пучків) як одна із

ідентифікаційних особливостей МЧ. За цією ознакою можна відрізнити частки від інших модальних слів. Наприклад, не можна комбінувати два модальні слова, до того ж із близьким значенням, аби логічно висловити ймовірність:

«*Er hat **möglicherweise wahrscheinlich** alles geschafft.*» – Можливо, він, напевно, з усім впорався.

Але якщо вживати підряд декілька часток, це не різатиме слух та не псуватиме загальний вигляд речення:

«*Er ist **ja auch** gekommen!*» – Він же таки прийшов!

Більше того, деякі слова виступають МЧ лише у співвживанні з іншими. Загалом, існують випадки вживання до чотирьох різних часток в одному реченні (не обов'язково виключно модальних). Але тут варто зважати на те, що не можна комбінувати які завгодно частки: існують смислові рамки застосування модальних часток.

Важливо підкреслити, що комбінування МЧ призводить до ускладнення суб'єктивної модальності конструкції в цілому: вона слугує засобом усестороннього співвідношення висловлювання з ситуацією, станом мовця та стосунками, в яких знаходяться співрозмовники. В результаті цього виникає ціла система протиставлених одне одному за суб'єктивно-модальним та емоційним значенням, а також ступенем їх виразності конструкцій [23, с.12].

З МЧ одиниці можуть зустрічатися в усіх типах речень. Групи часток, які за класифікацією вживаються у однакових випадках висловлювань (як згадувалось попередньо), здатні комбінуватися між собою. В такому разі нейтральні, широковживані (такі як *ja, denn*) передують специфічним та «вибагливим» до середовища вживання елементам, до яких належать, наприклад, підсилюючі, послаблюючі (*mal, nur, bloß*) або частки припущення (*schon, etwa*) [69, с.250].

МЧ можуть виступати у відкритих та закритих комбінаціях, сталими комбінаціями є, наприклад, *doch nicht etwa, doch bloß, doch nur* [69, с.249].

Серед науковців побутує думка, що МЧ можуть бути як ненаголошеними, так і наголошеними. Наголошені варіанти належать до таких речень, де разом зі зміною наголосу щоразу міняється зміст інформації [65, с.249]. Думку щодо можливості акцентуації деяких часток розвивав Хельбіг [62].

Поряд зі структурною функцією Копцев І. Д. розглядає і семантику модальних часток на матеріалі діалогічного мовлення. У репліках можуть вживатися різноманітні частки, але при цьому на висловлювання накладається зовсім різне конотативне значення. Нове конотативне значення речення отримує з допомогою аналітичної форми, «союзу» частки з дієсловом [24]. Поява тієї чи іншої частки не є довільною, а обумовлена певним відношенням між вихідною та відповідною репліками.

Під неможливістю вживання частки на початку та у кінці речення вважається так само відповідне невживання у частинах складносурядних (слідують сполучникові сурядності) речень: «*Er will weiter nach Süden, aber **vielleicht** konntest du ihn eine Nacht in einem deiner zahllosen Zimmer unterbringen?*» [Funke K., с.45].

Вживання у рамковій конструкції артикля та іменника неможливе, тому що таким чином обумовлюється зв'язок лексеми із конкретним членом речення (прикметником у цьому разі), що не є характерним для модальної частки. «*So mancher Sammler wurde deinem Vater sehr, sehr viel Geld bieten, wenn sich herumsprache, dass er das vielleicht einzige Exemplar besitzt.*» [Funke K., с.99].

Те ж саме стосується однорідних членів речення, тому в подібному ряду поява лексеми, гіпотетично частки, свідчить про те, що частка не модальна, або ж ця лексема – прислівник. «*Vermutlich ist für Gwin auch irgendjemand verschwunden, eine Spinne **vielleicht** oder eine Fliege oder irgendein Vogel, der gerade ums Haus flatterte...*» *Mo schwieg.* [Funke K., с.158].

Копцев І. Д. говорить про відсутність у частки самотійного значення, але попри це в побудові, де частка функціонує, вона створює конкретне враження [24].

Під частками лінгвісти розуміють такі слова, які самі по собі не грають ролі у структурному змісті висловлювання, а саме у контекстуальному, передаючи йому певний настрій, ставлення, яке виходить від мовця. Важливе місце дослідження часток займає у семантичному та прагматичному аспектах. Поряд із теорією мовленнєвих дій (*Sprechhandlungstheorie*) з'явилися теорії ввічливості, аргументації тощо.

МЧ, основними значеннями яких є обов'язковість, дозвіл, заборона, у більшості випадків повинні керуватися певними нормами, які зобов'язують, забороняють або дозволяють. З іншого боку, вони є виражальними засобами цих нормативів, які оживають в усному мовленні, а надалі і в діях людини-адресата. Такі модальні частки належать до особливого специфічного класу «нормативної модальності» [59, с.133]. В основу нормативної модальності лягає теорія спілкування між особами та виконання дії як наслідку та їх характеристика з огляду певної системи норм. Якщо подивитися на акт мовлення з моральної точки зору, він може бути схарактеризований як ввічливість, в той час як у правових колах ця розмова не нестиме подібного (або взагалі ніякого) навантаження. Або ж те, що є прийнятним згідно одних норм, може засуджуватись іншими.

Відмежування МЧ від модальних слів відбувається за позиційним принципом, тобто до модальних слів відносимо ті, які вживаються вільно, інші службові слова із модальним значенням називають частками. Широко відомий також і семантичний принцип розподілу часток та модальних слів (мається на увазі врахування більшої або меншої вагомості їх семантики), але він, як зазначає Микола Петров, не дозволяє досягнути бажаної визначеності та чіткості [42].

Поодиничний аналіз часток посиляється на тип речення, в якому відбувається її реалізація. Як відомо, сама по собі частка не є носієм значення, але її присутність забарвлює речення. Речення виступає полем репрезентації частки як індикатора настрою та відношення мовця до висловлюваного і безпосереднього стосунку висловлювання до реальності.

Перейдемо до розгорнутого опису кожної частки.

2.2.1. Aber

Aber – як МЧ вживається для позначення несподіванки, здивування, захвату, досади, звідси і причина вживання у розповідних окличних реченнях: «*Orpheus hat es aber auch nicht benutzt!*» [Funke K., с.53] (здивування), рідше розповідних неокличних: «*Ich werd aber nicht für dich lesen.*» [Funke K., с.401]. Яскраве вираження неочікуваного розвитку подій бачимо у наступному прикладі: «*Sie ging voraus, drehte sich **aber** immer wieder um, um mir etwas zu berichten oder zu erklären.*» [Schlink B., с.193].

Зазвичай вживається як сполучник у конструкціях протиставлення, проте має емоційну сторону, коли виступає у ролі частки, головна функція якої зводиться до підсилення висловлювання без суттєвої зміни основного змісту речення: «*Die Zweige verbargen ihn, aber er konnte ungehindert auf das Haus sehen.*» [Funke K., с.82]. Згідно зі спостереженням за слововживанням, сполучник *aber* трапляється переважним чином у складносурядних реченнях, тоді як частка *aber* фігурує здебільшого у простих (окрім випадків, де є протиставлення). Але варто зауважити наступну ситуацію: «*Sie schämte sich, so hinter ihm herzuhuschen. Aber er war selbst schuld.*» [Funke K., с.51]. Тут ми бачимо і просте речення, і лексему *aber*, яка однак не є часткою з двох причин: позиція на початку речення та протиставлення до попереднього речення, тобто замість крапки між цими реченнями можливо поставити кому і отримати складносурядне речення, що стосується і наступної ситуації: «*Basta sprang hin, hob sein Messer auf und deutete mit der Spitze drohend in Meggies Richtung. Capricorn aber erhob sich von seinem Stuhl, das Gesicht immer noch so ausdruckslos, als sei nichts geschehen.*» [Funke K., с.195], де ми бачимо протиставлення до попередньо сказаної інформації, і, незважаючи на позицію в середині речення, не можемо припустити, що *aber* у даному разі – це частка. Частка *aber* часто зустрічається у реченні-відповіді на питання або

прохання, тим самим підсилюючи їх, чи пом'якшуючи, роблячи реакцію дружелюбнішою.

2.2.2. Auch

Використовуючи *auch*, співрозмовник звертає свою увагу на попередньо сказане, тобто інформація обох висловлювань взаємозалежна (інколи навіть між частинами одного речення):

«*Sie zuckte nie mit den Schultern, schüttelte auch nie den Kopf.*» [Schlink B., с.96]

У питаннях зазвичай створює посилання на певні очікування щодо відповіді з боку того, хто питає. Висловлювання, підсилені часткою *auch* і вирвані із контексту, часто трактуються неоднозначно. В усному мовленні виражати ж їх допомагає інтонація. Сам компонент виконує пояснювальну роль на сказане попередньо:

«*Du bist kein Häschen oder Kätzchen, und Tigerin – da ist was drin, was Böses, was du **auch** nicht bist.*» [Schlink B., с.69]

У питальних реченнях може виражати сумнів, невпевненість або подібну емоцію. Окрім цього до функціональних характеристик належать здивування, участь, незадоволення і гнів. Разом із питальними та відносними займенниками частка *auch* узагальнює сказане.

2.2.3. Denn

Denn як модальна частка не завжди піддається перекладу, іноді навіть ігнорується, так як смислорозрізнявальну функцію вона не виконує, а швидше комунікативну – звернення звучить менш різко: «*Na bitte, wer sagt es **denn**, Fenoglio?*» [Funke K., с.143].

Значення цікавості постає основним для частки *denn*, через те й вживається вона головним чином у питальних реченнях. Поруч з інтересом можуть фігурувати й інші емоції, як от сумнів, тривога (все залежить знову ж

таки від ситуації та інтонації): «*Himmel, hast du **denn** gar nichts Nettes zu erzählen?*» [Funke K., с.69], «*Ich habe... ich meine... Was hätten Sie **denn** gemacht?*» [Schlink B., с.107].

Друге значення не таке поширене у німецькій мові. Його еквівалентом в українській мові є «виявляється, ...» та «схоже, що...». В такому разі заперечення падає на власне висловлювання мовця, при цьому може підкріплюватися відтінком здивування. Подібне заперечення супроводжується посиленням на факт, відомий обом сторонам бесіди, або ж вказує на обставини та причини ситуації, яка виникає.

Цікаво те, що питальне речення, виражене як непряма мова за допомогою підрядного речення, може повністю зберігати свій лексичний склад. Таким чином, і частка *denn* зберігає за собою функцію, будучи уже у «псевдопитальному» реченні. Цей висновок зроблено з наведеного прикладу (підкресленим виділено підрядне речення): «*Er fragte mich, warum ich **denn** Struthof besuche, und ich erzählte vom Verfahren und von meinem Mangel an Anschauung.*» [Schlink B., с.145].

Лексема *denn* використовується у німецькій мові не лише як частка. Щоб зрозуміти різницю між нюансами вживання лексеми як частки та сполучника чи прислівника, пропоную до уваги наступні приклади: «*Während Meggie ihre Tasche packte, gab sie sich alle Mühe, nicht nachzudenken, **denn** sie wusste, dass sie das zu der Frage führen würde, wo sie denn suchen wollte.*» [Funke K., с.93-94] – у цьому реченні представлено вживання сполучника сурядності. «*Es ist schon unangenehm genug, in so einem Ding mitzufahren, geschweige **denn**, es zu steuern.*» [Funke K., с.93-94] – прислівник.

2.2.4. Doch

Doch вважається найбільш вживаною часткою з усіх у німецькій мові. *Doch* у німецькій мові має значення заперечення на заяву співрозмовника. Головним чином *doch* є елементом суперечки, яка продовжується до тих пір,

поки останнє слово не буде за більш упертим. Значно на подібну прагматику використання повпливало використання співзвучного прислівника *doch* в реченнях-відповідях на запитання або «запереченні на заперечення», а не модальної частки, яка, як правило, не грає подібної ролі. Наприклад: «*Meine Tochter bleibt hier, oder ich werde euch das Buch nicht geben!*» – «*O **doch**, Zaubertzunge, das würdest du, aber sei unbesorgt [...].*» [Funke K., с.81-82]

Якщо розглянути речення, де **doch** займає першопозицію в одній з частин складного речення, то в цьому випадку це буде сполучник. Наприклад: «*Fast erwartete sie Staubfinger dort zu sehen, **doch** auf dem Hof hüpfte nur eine Amsel über die regenfeuchten Steine.*» [Funke K., с.22-23]

Вживання частки прослідковується у всіх видах речень: спонукальних (наказово-бажальних), розповідних (окличних в тому числі), питальних. Звідси і популярність вживання.

Коли ми зустрічаємо цю частку у питальних реченнях, вони апелюють швидше за стверджувальною відповіддю, ніж за відмовою, в такому разі має місце функція переконання або прихованого тиску задля досягнення бажаної реакції: «*Willst du vielleicht **doch** lieber hier bleiben?*» [Funke K., с.7]. Варто зазначити про частоту вживання цієї частки в альтернативних питаннях з *oder*, які вимагають продовження: «*Du hast vorhin **doch** nicht alles erzählt, oder?*» [Funke K., с.166]

Коли *doch* спостерігаємо у спонукальних реченнях, тоді непогодження виникає не лише зі словами, а й із діями співрозмовника. В такому разі мовець, грубо кажучи, змушує до дії або знову ж таки виражає переконання (залежно від того, які лексичні засоби наявні у контексті окрім частки та яку функцію виконують вони). Вказівка з *doch* справляє більш пряме, дорікаюче, заспокоююче або ввічливе враження. Порівняймо значення у наступних прикладах:

«*Weißt du was? Lies es **doch** einfach*», sagte sie. [Funke K., с.101] – прямота, заспокоєння.

«*Wir sind falsch. Sag ich es **doch!***» [Funke K., с.127] – дорікання (особливо помітно у окличному реченні).

«*Was sind die Zeiten der Krankheit in Kindheit und Jugend **doch** für verwunschene Zeiten!*» [Schlink B., с.19] – настрій відчайдушності та нарікання.

За допомогою частки *doch* мовець вказує на уже відомий факт, якому не вистачає дійового підтвердження або коли висловлюване потребує коригування: «*Also sei die Marke mit der Pyramide **doch** wertvoll?*» [Schlink B., с.52] – факт, який виявився для мовця новиною, і мовець потребує підтвердження.

Інколи мовець, вживаючи *doch* у висловлюванні, звертається до попередньо сказаного, аби наголосити на легкій невідповідності між інформацією двох реплік. *Doch* має місце у реченні, коли співбесідник хоче нагадати про забуту чи упущену інформацію, дорікнути в поведінці, а також часто слугує для вираження іронічного ставлення: «*Du kannst **doch** vermutlich nicht mal lesen.*» [Funke K., с.14].

2.2.5. Nur, bloß

Nur, bloß однакові за своєю семантикою, але *bloß* – варіант швидше «повсякденний», а тому й частіше вживаний.

Модальні частки *nur* і *bloß* зустрічаються в усіх типах речень – розповідних, питальних, спонукальних. В розповідних реченнях вони висловлюють побажання, в питальних – підкреслюють зацікавленість. В цих двох типах вони майже завжди взаємозамінні, а у спонукальних реченнях значення розходяться. У розповідних реченнях помітно появу обмеження в обставинах за наявності частки *bloß*: «*Er muss **bloß** darauf warten, dass irgendein Spielmann plötzlich die Taschen voller Silber hat.*» [Funke K., с.401].

Завдяки своїй «фокусуючій» здатності та акцентуванню ці дві частки відмінно підходять для запитань, окликів та бажань (в даному разі мова не

про частки фокусування, які є окремою категорією, але переплітаються з модальними). Бажання або наказ, підкреслені часткою *bloß*, найчастіше демонструють грубість, зневагу, категоричність переконань, суб'єктивно свідому відсутність інтересу до обставини, рідше – застереження та попередження (стосується обох часток). На відміну від *bloß* частка *nur* не є настільки різкою, а пом'якшує категоричність, перетворюючи її в повчання.

Питальні речення з часткою *bloß* демонструють докір та невдоволення ситуацією або поведінкою. Також бачимо суб'єктивне бажання отримати від співрозмовника конкретну інформацію з допомогою цієї частки: «*Was hast du bloß gegen ihn?*» [Funke K., с.559].

Інколи *nur* і *bloß* можна зустріти разом: «*Wenn dir nur bloß das rote Haar und auch mein tolles Lachen bleibt.*» [Funke K., с.264].

Робимо висновок з прикладів, що частка *bloß/nur* надає умові виключності, ставить у перший ряд як найбільш потрібну, або ж єдину можливу у обговорюваній ситуації.

2.2.6. Ja

Ja як МЧ вживається у окремих структурах після другорядного члена або частіше після присудка, відділяючись від них комою.

Частка *ja* дає слухачеві знак, що обставини, про які йде мова, йому уже відомі. Виходячи з цього частка *ja* несумісна із питальними реченнями, які сигналізують повністю протилежне значення – відсутність певної інформації. Незважаючи на це, зрідка можна зустріти цю частку і у питальному реченні, якщо вимагається підтвердження або уконкретнення інформації іншою особою (в такому разі питанню передують речення-запевнення з боку мовця): «*Du erinnerst dich ja wohl noch, wo es langgeht, oder?*» [Funke K., с.341]. Спостерігається також вплив зі значенням підтвердження або підсилення значущості інформації.

В розповідному реченні ж вона трапляється часто і означає єдність думки, тобто конкретна інформація відома обоє суб'єктам розмови:

«*Die Figuren haben **ja** alle dasselbe Gesicht!*» [Funke K., с.250].

«*Es sei **ja** nicht für immer*», – sagte ich ihr und mir.» [Schlink B., с.172].

Поширені випадки вживання частки *ja* у наказових реченнях. У такому разі частка виступає підсилювачем волевиявлення того, хто говорить. Вимога може набувати відтінку погрози або попередження, тоді частка *ja* вживається синонімічно із *bloß*.

2.2.7. Eben, halt

Значення *eben, halt* може надавати висловлюванню відтінок очікування тих обставин, про які говорять. Вони добре комбінуються з іншими частками, за винятком *etwa* та *vielleicht*.

Помітно активне вживання *eben* у розповідних та спонукальних реченнях, у питальних – доволі рідко:

«*Hatte ich sie verletzt, ohne meine Absicht, gegen meine Absicht, aber **eben** doch verletzt?*» [Schlink B., с.48].

«*Dann müssen wir **eben** noch schneller gehen!*», sagte Mo. [Funke K., с.230], – вираження спонукання до дії через розповідне речення.

У розповідному висловлюванні мовець за допомогою частки *eben* вказує на очевидність обставин, тому підходить для аргументування та суперечки, а наказове справляє враження швидше переконливої поради, ніж вимоги. Іншими словами, ця частка анонсує стверджувально-протиставне відношення того висловлювання, яке слідує попередньому:

«*Wenn es dir zuviel wird, bleibst du **eben** wieder zu Hause.*» [Schlink B., с.32] – бачимо очевидність обставин, які мають настати.

«*Sicher, jetzt sieht alles ganz friedlich aus*» - «*Nun ja, vor ein paar hundert Jahren waren die Zeiten **eben** einfach aufregender.*» [Funke K., с.123] – з попереднього речення видно анонсування інформації у наступному.

Eben є не лише модальною, а й фокусуючою часткою, а також прикмеником (частіше за все відрізнити їх можна за допомогою змінної флексії):

«*Sie kann fliegen und schimpfen und klingeln, alles, was die dummen Dinger eben so können.*» [Funke K., с.395] – частка з відтінком фокусування.

Halt є південно-німецьким варіантом частки *eben*. Але хоча вони мають близьке значення та схожі ситуації застосування, за абсолютні синоніми їх прийняти не можна, у зв'язку хоча б з тим фактом, що вони можуть вживатися комбіновано. Варто звертати увагу на контекст, коли вживання частки *halt* прийнятне та адекватніше, ніж *eben*.

Різниця полягає у тому, що обставину *halt*, на відміну від *eben*, не представляє як очевидність, а справляє враження переконливості, зрозумілості. Частка ж *eben* засвідчує наявність факту (саме цього, а не іншого), що виділяє об'єкт/дію/ознаку із ряду однорідних, перевершує його над іншими, підкреслює його незвичайність.

2.2.8. Wohl

Wohl ставить співрозмовника у певні рамки. Сама по собі частка *wohl* придатна до вживання у розповідних, питальних, спонукальних реченнях через свою пом'якшувальну функцію. Стверджувальний тон перемінюється на гіпотезу або здогадку, особливо у композиції із часткою *ja*, питання звучать ввічливіше. Це обумовлено насамперед тим, що мовець обмежено інформований про обставини. У розповідних реченнях ану частку часто вживають спільно із *ja*, *doch*, в разі чого ефект припущення коливається: *ja* посилює, *doch* послаблює його:

«*Sie rechnete doch wohl damit, mich anlässlich meines Besuchs bei Hanna zu sprechen.*» [Schlink B., с.183].

Залежно від тону, речення може звучати як вимога, що іноді набуває погрозливого характеру – особливо у випадку, коли у реченні є дієслова

wollen або *werden*. У деяких запитаннях можна помітити невпевненість, підозру, або навіть дорікання та застереження (зазвичай пом'якшені часткою).

Частка *wohl* має омонімічний зв'язок із прислівником *wohl*:

«*Ich fühlte mich in meinem Körper wohl.*» [Schlink В., с.41] – приклад вживання саме прислівника, а не частки.

2.2.9. *Schon, ruhig*

Schon як прислівник безсумнівно відповідає українському прислівнику «уже». Як прислівник, лексема *schon* вважається носієм процесуально-результативного значення, пов'язаного із оцінно-часовим, але як модальна частка може виконувати в розмовній мові цілий ряд функцій. Наприклад, вона може перетворити звичайне питання в риторичне – в такому разі друге може бути оцінене як ствердження.

«***Schon*** mit den ersten Wörtern wird alles zurückkommen: die Bilder, die Gerüche, das Eis, das du beim Lesen gegessen hast ...» [Funke К., с.24] – прислівник (орієнтування на час – з яких пір все повернеться)

«*Wer soll mich schon erkennen in diesem unsäglichen Kleid?*» [Funke К., с.455] – риторичне запитання, відбувається знецінення потреби відповіді на нього.

Подібно до інших модальних часток *schon* виражає найрізноманітніші емоції – невдоволення, нетерпіння, безвихідь або ж навпаки, задоволення та похвалу, при цьому як підсилювати, так і пом'якшувати вплив висловлюваного, підкреслюючи невпевненість або й рішучість.

«*Du meine Güte, es wird ihm schon nichts passieren!*» [Funke К., с.24] – рішучість, пом'якшення напруження.

«*Nun komm schon!*», sagte Staubfinger. «*Was soll ich Capricorns Männern erzählen, wenn sie mich in die Finger bekommen?*» [Funke К., с.31] – невдоволення.

Синонімічно до частки *schon* може вживатися частка *ruhig*. Якщо вони застосовуються у окличному реченні, то це яскраве вираження підбадьорення та схвалення, підтримка дії, ознака позитивного мислення.

«*Aber wie gesagt, du wirst **schon** mit ihr klarkommen.*» [Funke K., с.28] – підтримка, заохочення до дії.

«*Du kannst es mir **ruhig** sagen! Es ist ein Henker, stimmt's? Einer, der sich aufs Köpfeabschlagen versteht.*» [Funke K., с.436] – ідентичне до попереднього прикладу значення.

Частку *ruhig* легко відрізнити від прислівника. Наприклад:

«*Er wird sich heute Nacht **ruhig** verhalten und uns den Spaß nicht verderben.*» [Funke K., с.78] – прислівник, що виражає спосіб дії.

2.2.10. Etwa

Etwa зустрічається у розмовній мові і як прислівник зі значенням приблизності, і як модальна частка. Щоб визначити, що перед нами – прислівник чи частка – слід в першу чергу орієнтуватися саме на ситуативний контекст.

«*Beginn **etwa** eine Stunde vor Mitternacht.*» [Funke K., с.72] – прислівник ступеня/приблизності вказує, о котрій годині відбудеться подія.

Etwa знаходить своє місце в питальних реченнях та надає виразу відтінку несподіванки, а питання справляють враження докору. Також ця частка вживається, аби дати зрозуміти про бажання змінити тему розмови.

Функціонуючи як модальна частка, *etwa* вносить у речення цілий ряд емоційних значень – здивування, недовіри, невдоволення, обурення або образи, часто перетворюючи повідомлення у речення зовсім іншого комунікативного настрою.

«*Weißt du **etwa**, wie deine Geschichte ausgeht?*» [Funke K., с.266] – недовіра.

«Willst du mir **etwa** erzählen, dass es ihr gefällt, ständig von Ort zu Ort zu ziehen?» [Funke K., с.17] – обурення.

2.2.11. Vielleicht

Vielleicht ми бачимо у окличних реченнях, коли яскраво виражається позитивна або негативна несподіванка в разі, якщо обставина виявилась іншою, ніж очікувалось: «Es ist **vielleicht** nur irgendein Auto!», sagte Meggie, aber sie wusste selbst, dass das mehr als unwahrscheinlich war.» [Funke K., с. 224] Ймовірним є вираження можливості/неможливості/ймовірності обставини: «Der Junge war **vielleicht** drei oder vier Jahre älter als Meggie.» [Funke K., с. 199]

Vielleicht служить для демонстрації негативної неочікуваності, а також є незмінним елементом багатьох запитань, де яскраво передбачається чи провокується негативна відповідь, часто риторичних, або мовець передбачає або демонструє бажання отримання додаткової інформації: «Vermutlich der Bösewicht, gut, aber könnte ich **vielleicht** noch etwas mehr über ihn erfahren?» [Funke K., с. 168]

Наказове речення, яке не справляє різко авторитарного враження, набуває підсилено ввічливого та м'якого відтінку прохання. У наказових реченнях можливе заміщення даної частки МЧ *aber*.

Vielleicht за своєю значеннєвою особливістю відноситься і до класу часток ступеня (більшою мірою вживається пере числівниками), а лексема сама по собі рівноцінно належить до прислівників, звідси функція вставного слова в реченні та перспектива відповіді на запитання, виключена для частки.

2.2.12. Mal

Модальна частка *mal* має спільне походження та відтінок з прислівником *(ein)mal*. Через це частка зазвичай вказує на одноразовість виконання дії та при ідентифікації часто плутається із цим прислівником.

(Ein)mal є дуже частою в усних мовних іграх, так як служить для спонукання підіграти, допомогти мовцю або демонструє невідкладність, поспішність дії, яка має бути виконана: «*Dann zeigen Sie uns **mal**, wo genau wir nach Meggies Vater suchen müssen.*» [Funke K., с.114].

Mal «згладжує» різкість і грубість наказового речення, роблячи його м'яким, дружним, по-ввічливому непрямим наказом: «*Hören Sie **mal**, mir gefällt Ihr Ton nicht!*» [Funke K., с.133].

Для *mal* характерна добра здатність до комбінування з іншими частками, вона досить гнучко входить у мовленнєвий потік, а тому інтенсивно вживається у повсякденних діалогах.

2.2.13. Einfach

Einfach – модальна частка, яка подібно *eben* у розповідних реченнях вказує на очевидність та безсумнівність обставини з різницею в тому, що це актуально лише для сторони того, хто висловлюється, тобто більше орієнтовано саме на його особистий досвід та відчуття. Тому апелювання до загальновідомих фактів та прийнятих істин за допомогою *einfach* нелогічне.

«*Sie muss **einfach** immer Recht haben.*» [Funke K., с.101] – герой говорить про очевидний факт, відштовхуючись від власних міркувань (це не загальновідомий факт).

У питальних реченнях прослідковується рідко: «*Warum hatte sie nicht **einfach** nein gesagt?*» [Funke K., с.454]

У наказових реченнях демонструє очевидне рішення можливої проблеми: «*Weißt du was? Lies es doch **einfach**,*» sagte sie. [Funke K., с.101]

Прислівник *einfach* – явище теж доволі поширене:

«*Es war verblüffend einfach.*» [Schlink B., с.59] – прислівник, що виражає спосіб: простоту виконання певної дії (відомої поза контекстом даного речення).

2.2.14. **Eigentlich**

Модальна частка *eigentlich* з'являється у розповідних та питальних реченнях, зважаючи на смислове навантаження, яке створює вона у реченні, вживання у спонукальних реченнях неможливе.

Основна цінність цієї частки полягає в тому, що вона надає значимості новому аспекту в розмові, вказує на принципові, суттєві думки: «*Es war, als sei der Anlaß unseres Streits **eigentlich** ohne Bedeutung.*» [Schlink B., с.50], «*Gegen so ein Monster hätte ich **eigentlich** nichts einzuwenden.*» [Funke K., с.167].

Згідно зі спостереженнями, речення, яке містить цю модальну частку, несе в собі докір з боку мовця, вимогу пояснення дії, яку виконує співрозмовник або певної інформації, незрозумілої мовцю. Або навіть обурення та зневагу: «*Was war **eigentlich** los? Warum warst du so wütend?*» [Schlink B., с.55], «*Wer war dieser Capricorn **eigentlich** in seiner Geschichte?*» [Funke K., с.168].

Висновки до другого розділу

Другий розділ присвячено виключно опису модальних часток. У першому підрозділі повідомлено про основний критерій зв'язку модальних часток з модальністю, а саме їх участь у ілокутивному акті. Вмотивованість часток можна прослідкувати саме у ілокутивних актах, тобто вона виконує певну комунікативну роль у бесіді, є інструментом для досягнення цілі співрозмовником. Досягнення цілі співрозмовником і є суттю прагматики.

У другому підрозділі пояснено властивості таких модальних часток, як *aber, auch, denn, doch, nur, bloß, ja, eben, halt, wohl, schon, ruhig, etwa, vielleicht, mal, einfach, eigentlich* та їх функції, з чого видно, як відрізнити модальну частку від інших класів часток та частин мови. У подальшій характеристиці кожної одиниці окремо бачимо на прикладах, який спектр емоцій мовця вона може виражати, наскільки вона прагматично вигідна, а також в яких саме випадках можна зіштовхнутися з омонімією часток та інших частин мови. Також було приділено особливу увагу синтаксичним особливостям модальних часток: вони можуть знаходитися на різних позиціях у реченні, не вживаються на початку речення, здатні до комбінування між собою, деякі модальні частки вживаються в усіх типах речень, як *doch*, деякі лише в одному, як *aber, einfach* в окличному та *etwa, denn* в питальних реченнях.

Модальні частки – це аналітичний граматичний формант. Вони завжди відносяться до дієслів та утворюють з ними аналітичну форму. Вони слугують для позначення ставлення мовця до того, що він каже і вказують на те, яку участь бере мовець у розмові. Також вони впливають на подальший розвиток розмови. Одночасно вони можуть виражати оцінку, сприйняття та очікування від розмови. Модальні частки мають здатність модифікувати розмовний акт. Вони спричиняють конкретні зміни чи уточнення ілокуції, по відношенню до актуальних умов мовленнєвої взаємодії.

Другий розділ слугує містком між теорією та власне практичним дослідженням. Тож у ньому викладено необхідні деталі, які в подальшому знадобились при аналізі художніх творів та створення вибірки модальних часток.

РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЧАСТОТНОСТІ ТА МОТИВОВАНІСТЬ ВЖИВАННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

3.1. Художня література для дослідження

Матеріалом для дослідження частотності вживання німецьких модальних часток є зміст романів таких письменників:

Корнелія Функе «Tintenherz»,

Бернхард Шлінк «Vorleser»,

Бернхард Шлінк «Selb's Betrug»,

Підбір авторів та творів відбувався з опорою на змістово-жанрові особливості (фентезі/ реалістичний твір), цільову аудиторію (молодь/ дорослі читачі) та приблизно однакову кількість досліджуваного матеріалу з обох жанрів. Звідси маємо: роман Корнелії Функе «Tintenherz» – традиційний для цієї письменниці твір-фентезі обсягом 567 сторінок, реалістичні романи Бернхарда Шлінка «Vorleser» обсягом 207 сторінок та «Selb's Betrug» обсягом 369 сторінок.

3.2. Кількісне співвідношення модальних часток та частота вживання модальних часток у різних типах речень

3.2.1. Корнелія Функе. Роман «Tintenherz»

Роман Корнелії Функе налічує 576 сторінок. Активно прослідковується вживання діалогічного мовлення, що впливає на загальну кількість вживання модальних часток. Однак варто також відзначити часте їх вживання у словах автора.

Aber представляється у змісті книги як сполучник, так і як частка. Всього на 576 сторінках змісту трапляються 817 випадки слововживання

даної лексеми, у ролі сполучника у складносурядних реченнях з відтінком протиставлення або у простих реченнях, які містять контрастно протилежне значення до попереднього або прислівника в реченнях, де синтаксично наявне внутрішнє протиставлення (наприклад, між однорідними членами).

Є велика кількість слововживань лексеми **auch** - 500, причому як модальної частки загалом 120 у розповідних реченнях, 6 – у питальних, у спонукальних реченнях частка не прослідковувалась. Як модальна частка *auch* добре комбінувалась із часткою *aber* - 11, як прислівник виступала 374 рази. Особливо помітним було вживання прислівника у наступних сполуках: *sondern auch* - 6, *als auch* - 3, *auch wenn* – 8.

Оскільки нам відомо, що головним мотивом вживання цієї модальної частки є встановлення взаємозалежності (зв'язку) фактів, прослідкуємо, як це відбувається у творі Корнелії Функе:

«Mo schüttelte den Kopf.

»Aber etwas musst du ihr sagen! Es ist gefährlich, wenn sie nichts weiß. Schließlich ist sie kein kleines Kind mehr.«

*«Es ist **auch** gefährlich, wenn sie es weiß», antwortete Mo. »Und es würde nichts ändern.«* [Funke K., с.33] – герой Штаубфінгер розмовляє з Мо про його дочку. Модальна частка виступає у висловлюванні Мо, який протиставляє свою репліку словам Штаубфінгера, роблячи це за допомогою модального індикатора *auch*. Тобто, конкретно кажучи, гідно зі словами Штаубфінгера, незнання до добра не доведе, на що Мо відповідає, що знання також не є безпечним.

Denn вживається в реченні як сполучник сурядності і як частка. Із 103 слововживань 55 належать частці, яка фігурує практично завжди у простих або складнопідрядних питальних реченнях (у головній частині), за винятком питань, переформованих у підрядні речення. У складі сталих виразів, як-от *geschweige denn*, що двічі трапляється у змісті, **denn** виступає прислівником та у 46 реченнях – сполучником сурядності, єднальним елементом між рівноправними реченнями.

Основним мотивом вживання частки *denn* є акцентуація цікавості у питальному реченні, що ми прослідковуємо і у змісті роману: *[Meggie zu Ihrem Vater]: «Du hast noch nie ein Buch vor mir versteckt! Was ist **denn** so Besonderes an diesem? Werde ich blind, wenn ich es lese? Beißt es mir die Finger ab? Was für furchtbare Geheimnisse stehen dadrin, die ich nicht erfahren darf?»* [Funke K., с.57] – шквал допитливості Меггі на підґрунті обурення провокує потребу введення у словесний потік модальної частки *denn*. Так як до цього часу дівчинка могла читати усі книжки свого батька, їй стало цікаво, що ж особливого в тій, яку від неї приховують. Це стало мотивом вживання частки, яка до того ж апелює за обов’язковою відповіддю. І Меггі отримує її: *«Ich hab meine Gründe, es dir nicht zu zeigen», antwortete Mo.»* [Funke K., с.57]

Doch як модальна частка та прислівник заперечення налічується у змісті 535 разів, з яких 348 разів належить сполучнику і прислівнику та 187 – модальній частці. Найвища частота вживання виявлена у розповідних реченнях, при цьому у окличних та спонукальних приблизно однакова (29/27 відповідно). З 27 вживань у питальних реченнях більшою мірою прослідковувалось вживання у альтернативних питаннях з «oder».

*«Schließlich setzte er sich auf die Tischkante und sah sie an. »Ich lese nun mal nicht gerne vor«, sagte er, als gäbe es nichts Uninteressanteres auf der Welt. »Das weißt du **doch**. Es ist einfach so.»*

*»Warum nicht? Du erzählst mir **doch** auch Geschichten. Du kannst wunderbar Geschichten erzählen. Du kannst all die Stimmen nachmachen, du kannst es spannend machen und dann wieder komisch ...»* [Funke K., с.66-67] – йдеться про розмову Меггі з її батьком Мо. У обох персонажів спостерігаємо вживання частки *doch*. Батько стверджує, що він не любить читати вголос, і дочка це знає з огляду на вживання ним частки *doch* у зверненні до неї. А Меггі в свою чергу вживає частку *doch*, щоб апелювати до відомого їм обом досвіду – батько любить розповідати історії, отже, міг би і почитати щось їй. Однак, у другому випадку може йти мова про бажання героїні переконати Мо, спонукати до дії, тому вона сперечається, щоб досягнути мети (як

відомо, деякий відтінок значення модальна частка *doch* запозичила від співзвучного прислівника *doch*, що вживається у суперечках для заперечення заперечень).

Ja – модальна та стверджувальна частка, вигук. Із всього 351 слововживання налічується 125 модальна частка, 177 – стверджувальна частка, 49 – вигук, частіше за все у таких виразах, як «*ach ja, na ja, nun ja, o ja*». Найбільше слововживань частки прослідковано у розповідних реченнях – 120 (з яких 12 – окличні). 5 випадків слововживання виявлено у питальних реченнях.

Ця частка зайняла особливе місце у тексті, адже виражає факт, відомий обом співрозмовникам. Проаналізуємо приклад:

»*Sieh es dir an, Darius! So sieht Gold aus, nicht wie der rostige, verbogene Plunder, den du mir hergelesen hast. Aber nun hast du **ja** gehört, wie man es macht, ich hoffe, du hast daraus etwas gelernt, für den Fall, dass ich deine Dienste doch noch mal brauchen sollte.*« [Funke K., с.195] – слова належать герою Капрікорну, котрий звертається до іншого героя, Даріуса. У висловлюванні вжито модальну частку *ja* для демонстрації Капрікорном факту, що Даріус розуміє з власного досвіду, про що мова, звідки береться золото і як воно виглядає, тому вдаватися в деталі Капрікорн не має потреби.

З загальної кількості 202 слововживання 75 належить частці **vielleicht**. Найчастіше частку можна було зустріти у розповідному реченні (55 разів у неокличному та 5 – у окличному), 15 разів – у питальному реченні. У спонукальних реченнях вживання прослідковано не було. 127 лексем відповідно – прислівники зважаючи на позицію в реченні (першопозиція, вживання з однорідними членами) та короткі відповіді на запитання. Досить часто частка зустрічається у комбінації із модальною часткою *doch*.

»*Flinte runter*«, *sagte sie mit bebender Stimme, »und wehe, du sagst noch ein falsches Wort zu den Hunden! Ich hatte **vielleicht** noch nie ein Gewehr in der Hand, aber den Abzug drücken, das schaff ich bestimmt.*« [Funke K., с.243] – у даному прикладі за допомогою частки яскраво виражається позитивна для

героїні оцінка власних можливостей, а з іншого боку негативна несподіванка для Мо, якому репліка була адресована.

Лексема **wohl** налічує 70 слововживань, 66 із загального рахунку – частка, переважно вживана у розповідних реченнях (50) та дещо у питальних (16). Решта (4) – прислівник. У тексті твору частка активно співживається із іншими частками.

Наочно відображено вмотивованість модальної частки **wohl** у наступному прикладі з тексту:

Jetzt musterte der alte Mann [Fenoglio] Mo schon nicht mehr ganz so abweisend.

*»Sieh einer an. Das Buch muss es Ihnen ja wirklich angetan haben. Ich fühle mich geschmeichelt. Obwohl ...« Sein Gesicht verfinsterte sich erneut. »Sie sind doch **wohl** nicht einer von diesen Verrückten, die seltene Bücher sammeln, nur weil sie selten sind, oder?« [Funke K., с.274]*

Загальна кількість слововживань лексеми **schon** становить 336. 122 рази зустрічається модальна частка у всіх типах речень: 99 разів у розповідних, 16 разів – у спонукальних, 7 – у питальних. Висока частота вживання прислівника **schon** – 214. Синонімічна модальна частка **ruhig** вживається 8 разів (переважно спонукальні речення з підбадьорюючим до дії настроєм), 7 разів бачимо цю ж лексему у ролі прислівника. Всього 15 слововживань.

Проаналізуємо один з випадків вживання модальної частки **schon** на прикладі із тексту: *«Fenoglio sah Mo bittend an. »Ich könnte euch einfach unauffällig folgen. Woran soll er mich **schon** erkennen? Ich will mich doch nur vergewissern, ob er wirklich so aussieht, wie ich ihn mir vorgestellt habe.» [Funke K., с.284]* – звернемо увагу, що у цьому прикладі **schon** виступає у питальному реченні. При цьому важливо підкреслити, що питання це не потребує відповіді – саме в цьому приховано мотив вживання частки. Вона надає питанню риторичності. Феногліо звертається до Мо і намагається вмовити його на спільну подорож. При цьому він питає: «Та хто мене там

впізнає?», що паралельно означає «Ніхто мене не впізнає!» - заодно бачимо спробу Феногліо переконати Мо в тому, що небезпеки немає – мотив вживання риторичного питання, утвореного введенням у контекст модальної частки.

Що стосується частки *ruhig*, то вона виступає у іншому контексті:

«*He, du könntest **ruhig** etwas fröhlicher gucken!*», rief Cockerell Basta zu, während er einen Schlüsselbund aus der Jackentasche fischte. »*Schließlich hast du jetzt schon zwei Frauen zur Gesellschaft.*» [Funke K., с.495] – Кокерель говорить до Басти, здавалось би, з докором, але докір згладжується модальною часткою *ruhig*, речення звучить добродушніше і по-товариськи. До речі, у цьому випадку замість частки *ruhig* можна вжити частку *schon*. Саме в таких випадках їх значення перетинаються.

Спостерігається 31 слововживання лексеми **eigentlich**: 23 у ролі модальної частки у 11 питальних реченнях, у 12 розповідних реченнях (2 з яких – окличні). Вживання у спонукальних реченнях не виявлено, що зумовлено прагматичною семантикою даної частки. 7 разів лексема трапляється як прислівник.

»*Ich drück ihr die Kehle zu, wenn du mich nicht vorbeilässt. Ich breche ihr den dünnen Hals. Weißt du **eigentlich**, dass sie nicht sprechen kann? Keinen Ton kann sie von sich geben, weil Darius, der Stümper, sie herausgelesen hat. Ein stummer Fisch ist sie, ein hübscher, stummer Fisch. Aber so wie ich dich kenne, willst du sie trotzdem zurück, nicht wahr?*» [Funke K., с.548] – Баста, одна із героїнь роману, погрожує Мо нашкодити його дружині. При тому вона наголошує за допомогою частки *eigentlich* на важливому факті, що жертва не може говорити, цим самим висловлюючи зневагу до Мо, який найімовірніше й гадки не мав про це. Звідси впливають два мотиви вживання частки *eigentlich*: акт наголошення принципово важливого факту та вираження зневаги до слухача.

Лексема **mal** вживається у змісті книжки 170 разів (в тому числі синонімічна лексема *einmal*). 16 разів із загальної частоти вживання лексеми

належать модальній частці, що спостерігається головним чином у спонукальних реченнях.

Найголовніша із усіх сутність прагматики вживання модальної частки *mal* полягає у пом'якшенні наказу, що прослідковуємо на короткому, але зрозумілому прикладі із книжки:

«*Aber Mo war nicht dumm. Manchmal war er geradezu entsetzlich klug. »Meggie, streck mal einen Fuß aus dem Bett«, sagte er.*» [Funke K., с.548] - Мо, батько, звертається до доньки із проханням, яке звучить ніжніше і ввічливіше за наявності модальної частки *mal*. Такого ж самого значення набуває висловлювання, коли мовець вживає «*bitte*» - «будь ласка».

Застосування модальної частки ***etwa*** зустрічається 19 разів лише у питальних реченнях з усього 24 випадків слововживань. Є 5 випадків вживання лексеми *etwa* у ролі прислівника ступеня (всі речення – розповідні).

«*Wie viele Bücher haben Sie denn?», fragte Meggie.*

Elinor musterte sie noch einmal, diesmal mit unverhohlener Verachtung. »Wie viele?«, wiederholte sie. »Glaubst du etwa, ich zähle sie wie Knöpfe oder Erbsen?« [Funke K., с.45] – прагматика цієї частки у наведеній ситуації така, що Елінор вражена несподіваним, дещо безглуздим питанням Меггі і хоче змінити тему розмови (що дає помітити також іронічний тон речення). Важко сказати, що мова йде про докір, але цілком можна зазначити факт неприємного здивування з боку Елінор.

84 рази зустрічається лексема ***einfach***, з яких 75 – це модальна частка, 9 – прислівник. Більшою мірою частка діє у розповідних реченнях (69, з яких 4 – окличні), двічі зустрічається у питальних, 4 рази – у спонукальних. Згідно зі спостереженням, досить часте вживання модальної частки *einfach* помітне із прикметниковою конструкцією з *zu* (9 разів): «*Sie stank **einfach zu furchtbar.***» [Funke K. 1, с.166], «*Ihre Neugier war **einfach zu stark.***» [Funke K. 1, с.48] та перед заперечувальною часткою *nicht* (11 разів): «*Er wollte mir **einfach nicht** glauben, dass ich es nicht konnte.*» [Funke K. 1, с.160]. З наведених

прикладів допустимо зробити висновок про вмотивованість вживання модальної частки *einfach*. Почнемо з того, що наявність у реченні слів часток *zu/nicht* (занадто (перебільшення)/не (знецінення)) уже говорить про суб'єктивну оцінку, а коли висловлювання підкріплюється модальною часткою *einfach*, це доказ того, що оцінка сформована, відштовхуючись від власних міркувань, а не чиїхось інших.

Модальна частка ***eben*** вживається у 18 розповідних реченнях (1 окличному). Фокусуючу частку *eben* зустрічаємо у 8 випадках, лише 1 прикметник. Модальна частка-синонім ***halt*** у змісті книги не прослідковується.

»*Sicher, jetzt sieht alles ganz friedlich aus*« - stellte sie [Elinor] fest, als Meggie bei einer Geschichte doch etwas blass wurde. »Aber ich sage dir, irgendwo verbirgt sich immer eine dunkle Geschichte. Nun ja, vor ein paar hundert Jahren waren die Zeiten ***eben*** einfach aufregender.« [Funke K., с.123] – з попереднього речення видно анонсування інформації у наступному: Меггі звертається до попередньо сказаного Елінор і також наголошує на різниці між періодами часу: «*Все було таки справді по-іншому кілька століть тому*».

Лексема ***bloß*** зустрічається у змісті роману тричі у ролі прикметника та 26 разів як модальна частка у 16 розповідних реченнях (3 окличних), 7 питальних та 3 спонукальних.

Далі наведено аналіз прагматики використання частки *bloß*:

»*Lass das Fenster bloß auf!*«, sagte Fenoglio hinter ihr [Meggie]. »*Hier drin ist es so heiß, dass man zerläuft.*« [Funke K., с.375] – персонаж Феногліо різко наказує Меггі залишити вікно прочиненим. У наказовому реченні засвідчуємо вживання модальної частки *bloß* задля демонстрації категоричності переконань – подібний наказ рідко схвалює відхилення виконання дії.

3.2.2. Бернхард Шлінк. Роман «Vorleser»

Книга Бернхарда Шлінка налічує 207 сторінок тексту. Майже не прослідковується пряма мова та діалогічне мовлення, що, ймовірно, вплинуло на частоту вживання модальних часток.

Кількість слововживань лексеми **aber** сягає 293. 260 разів вона вживається як сполучник сурядності у реченнях протиставлення, 32 рази – у розповідних реченнях, неокличних, що доволі нетипово для даної частки (це можна обґрунтувати рідкістю діалогічного мовлення, але необхідністю передачі автором здивування, несподіванки чи досади, що є ключовою компетенцією цього індикатора). Прагматику вживання частки бачимо на базі наступного прикладу:

*«Als ich dem Fahrer sagte, wohin genau ich unterwegs war, schwieg er. Ich sah zu ihm hinüber, konnte in seinem Gesicht **aber** nicht lesen, warum er mitten in lebhafter Unterhaltung plötzlich verstummt war.»* [Schlink B., с.144] – протагоніст очікував іншого розвитку подій: водій дасть відповідь на запитання. Але відповіді не було – розвиток подій незапланований, такий, що не відповідає очікуванням мовця, та й взагалі мовчання перервало жваву розмову досить неочікувано. Тож доречним виявилось вживання модальної частки *aber*.

Лексема *auch* спостерігається у романі 244 рази, з яких 216 - у ролі прислівника, 28 – модальна частка у 10 питальних реченнях, решта – у розповідних.

Наведений приклад пояснює прагматику вживання цієї модальної частки – пов'язування відомих фактів між собою:

«Wo bleibst du sitzen?» Sie richtete sich auf. Es war das erste richtige Gespräch, das wir miteinander hatten.

*»In der Untersekunda. Ich hab zuviel versäumt in den letzten Monaten, als ich krank war. Wenn ich die Klasse noch schaffen wollte, müßte ich wie blöd arbeiten. Ich müßte **auch** jetzt in der Schule sein.« Ich erzählte ihr von meinem*

Schwänzen.» [Schlink B., с.36] – головний герой розмовляє з Ханною, яка запитує його про школу. Він пояснює, що багато пропускав, і додає до цього, що у момент мовлення він мав би знаходитись на навчанні також. Як ми бачимо, за допомогою частки *auch* відбувається встановлення зв'язку між обставинами: раніше він мусив відвідувати уроки, навіть інколи це робив, і, хоча тепер він кинув школу, він стверджує, що мав би бути там.

Лексема **denn** налічується 6 разів, 1 з них – сполучник сурядності, інші 5 – модальна частка у питальних реченнях (3) та розповідних (2). Взагалі, ця частка, яку прийнято вважати однією із найпоширеніших у німецькій мові, виявилась досить рідкісним явищем у змісті книги.

Рідкісні випадки вживання частки в основному виражають наступну прагматику (розглянемо на яскравому прикладі):

»Sie haben also [die Gefangenen in den Tod geschickt], weil Sie Platz schaffen wollten, gesagt: Du und du und du mußt zurückgeschickt und umgebracht werden?«

Hanna verstand nicht, was der Vorsitzende damit fragen wollte.

*»Ich habe... ich meine... Was hätten Sie **denn** gemacht?«*

*Das war von Hanna als ernste Frage gemeint. Sie wußte nicht, was sie hätte anders machen sollen, anders machen können, und **wollte daher vom Vorsitzenden, der alles zu wissen schien, hören, was er gemacht hätte*** [Schlink B., с.147-148]. – Ханна задає зустрічне питання голові засідання, виявляючи непідробну цікавість, сама не маючи відповіді. Про це говорить і автор, розкриваючи мотив репліки його героїні у наступному абзаці. З лексичної ж точки зору цей мотив, а саме цікавість, представлений часткою *denn*. Доречно припустити, що дана модальна частка виступає рівноцінно й індикатором сумніву Ханни у «всеобізнаності» голови, який задав їй каверзне питання. Гіпотеза ця може бути підтверджена словами автора також *«який, здавалося, знає все на світі»*.

З 37 слововживань лексеми **doch** число модальних часток складає 33. Частка вживається у всіх типах речень, найчастіше у розповідних – 27 разів, з

яких 4 – в окличних. Тричі частка вживається у питальних та тричі – у спонукальних реченнях. Решта (4) лексем *doch* – сполучник (1) та прислівники (3).

Яскраво вмотивоване вживання модальної частки бачимо у наступному уривку:

»Hatten Sie Angst, daß man Sie im Fall der Flucht verhaften, verurteilen, erschießen würde?

*»Wir hätten sie **doch** nicht einfach fliehen lassen können! Wir waren **doch** dafür verantwortlich... Ich meine, wir hatten sie **doch** die ganze Zeit bewacht, im Lager und im Zug, das war **doch** der Sinn, daß wir sie bewachen und daß sie nicht fliehen. Darum haben wir nicht gewußt, was wir machen sollen. Wir haben auch nicht gewußt, wie viele Frauen die nächsten Tage überleben. Es waren schon so viele gestorben, und die, die noch lebten, waren auch schon so schwach...«* [Schlink B., с.122] – у центрі уваги опиняються ці самі персонажі – Ханна та голова засідання. Діалог дуже емоційно забарвлений. У репліці героя, що запитує, холодна стриманість, проте в опозицію цьому відчувається гостра потреба Ханни довести свою невинність, правоту, що доводить насиченість її репліки модальною часткою *doch*. Відчайдушність та безвихідь мотивує емоційність героїні – вона апелює до відомої інформації, виправдовується, цілком ймовірно, докоряє присутнім, що також характеризує необхідність присутності частки *doch* у висловлюванні.

Загальна кількість вживань лексеми **ja** у змісті книги – 19. Модальна частка трапляється двічі, 17 разів – стверджувальна частка у відповіді на запитання.

Представимо ситуацію вживання частки *ja* на наступному прикладі:

*»Gertrud sagte, das sei eine Flucht, eine Flucht vor der Herausforderung und Verantwortung des Lebens, und sie hatte recht. Ich floh und war erleichtert, fliehen zu können. Es sei **ja** nicht für immer, sagte ich ihr und mir; ich sei jung genug, um auch nach ein paar Jahren Rechtsgeschichte noch jeden handfesten Juristischen Beruf zu ergreifen.«* [Schlink B., с.171-172] – головний герой згадує

розмову з Гертрудою і усвідомлює її правоту, але сам себе заспокоює, виправдовує, вживаючи частку *ja*, він показує впевненість у висловлюваному і сподівається, що ставлення Гертруди до ситуації ідентичне (тобто сказане є відомим для обох сторін). Свою впевненість він подумки обґрунтовує (наступне речення), чим і мотивується певною мірою наявність у попередньому реченні наявність частки *ja*.

26 випадків слововживання лексеми *mal* включають в себе всього 1 речення з модальною часткою *mal*, 15 прислівників з кількісним відтінком, решта (4*2, 3*1) – парний сполучник протиставлення *mal...mal...*: «*Sonst fuhr, wenn der Verkehr zu dicht war, **mal** sie hinter mir, **mal** ich hinter ihr.*» [Schlink B., с.53]

Вживання модальної частки бачимо у наступному випадку:

«*Ich suchte die Gasthöfe aus, in denen wir über Nacht blieben, trug uns als Mutter und Sohn in die Meldezettel ein, die sie nur noch unterschrieb, und wählte auf der Speisekarte nicht nur für mich, sondern auch für sie das Essen aus. »Ich mag's, mich **mal** um nichts zu kümmern.*» [Schlink B., с.54] – відчувається, що головний герой подумки ніби спонукає себе до того, що не мати ніяких турбот – це чудово і він це любить, думка пом'якшується модальною часткою *mal*, що додає також безневинності, невимушеності. А так як виходить, що мовець одночасно інформує людину про себе, то оформлює висловлювання у розповідне речення.

Вживання модальної частки **wohl** прослідковано 6 разів виключно у розповідних реченнях, 1 раз як частка приблизності, тричі лексема вживається у реченнях як прислівник.

Як було згадано у попередньому розділі, модальна частка *wohl* згладжує ствердження, піддає висловлювання сумніву. Поглянемо на ситуацію вживання частки та проаналізуємо прагматику:

«*Von der Leiterin des Gefängnisses habe ich lange nichts gehört; ein Brief, in dem ich von der Wohnungs- und Arbeitssituation berichtete, die Hanna erwartete, blieb unbeantwortet. Sie rechnete **wohl** damit, mich anlässlich meines*

Besuchs bei Hanna zu sprechen. Sie konnte nicht wissen, daß ich diesen Besuch nicht nur hinausschob, sondern mich vor ihm drückte» [Schlink B., с.183] – головний герой говорить про відсутність зв'язку з директором в'язниці і, відповідно, з Ханною – перша ознака того, що стверджувати будь-яку здогадку не можна через відсутність інформації з джерела. Середнє речення є серцевиною гіпотетичності висловлювання: у ньому наявна модальна частка *wohl* – головний герой лише припускає (виходячи з попередньої ознаки); у останньому реченні герой говорить про речі, відомі лише йому – друга ознака того, що про достовірність інформації, яку знає уже пані директор, говорити теж не варто.

Лексема ***einfach*** вживається у 25 реченнях. 23 випадки вживання належать модальній частці в різних видах речень: 20 розповідних, 2 питальних та 1 окличне. Двічі лексема виступає у ролі прислівника.

Прослідкуємо та пояснимо прагматику вживання частки у романі на прикладі:

*«Hanna drehte sich um und sah mich an. Ihr Blick fand mich sofort, und so merkte ich, daß sie die ganze Zeit gewußt hatte, daß ich da war. Sie sah mich **einfach** an. Ihr Gesicht bat um nichts, warb um nichts, versicherte oder versprach nichts.»* [Schlink B., с.112] – головний герой говорить про те, що він відчуває на даний момент. Предмет висловлювання – фактичний, реальний, проте не загальновідомий, а саме мовець проживає його. Передавання інформації, відчутної саме головному герою, бачимо за допомогою частки ***einfach***: в той час Ханна дивилась на нього, і це був несхожий на інші момент.

Лексема ***eigentlich*** вживається лише у ролі модальної частки у розповідних (12) та питальних (6) реченнях.

Частка *eigentlich* вказує на принциповість думки і шкодування з боку головного героя роману:

*«Wenn ich heute an die Jahre damals denke, fällt mir auf, wie wenig Anschauung es **eigentlich** gab, wie wenig Bilder, die das Leben und Morden in den Lagern vergegenwärtigten»* [Schlink B., с.142] – відчувається, ніби головного

героя щойно осяйнула думка, яка виявляється вирішальною, суттєвою. Наголос у реченні падає на слово «наглядність» і наголосом є модальна частка. Можна зробити висновок, нібито протагоніст виявив недолік минулого і шкодує, що якби ця думка з'явилась раніше, страшні наслідки могли бути уникнуті.

Лексема **eben** у змісті роману трапляється 6 разів у ролі модальної частки: двічі у питальному реченні, 4 рази – у розповідному. Пропонуємо наступний приклад для розгляду вмотивованості застосування модальної частки:

*«Mein Vater nickte. »Lassen wir dich zur Schule gehen. Wenn es dir zuviel wird, bleibst du **eben** wieder zu Hause.»*

Ich war froh. Zugleich hatte ich das Gefühl, jetzt sei der Abschied vollzogen.» [Schlink B., с.33] – батько головного героя говорить про майбутнє як про уже актуальну подію, апелює до попереднього речення та стверджує, що так воно і станеться, якщо обставини зміняться і син не піде в школу. Очевидність наслідку та прихований наказовий тон – основна ціль використання модальної частки **eben** у представленому випадку.

Частота вживання лексеми **schon** складає 58: 16 випадків вживання модальної частки **schon** у розповідних та питальних реченнях, решта (42) – прислівник із значенням доконаності дії.

*«Ich konnte mit ihr nicht darüber reden. Das Reden über unser Streiten führte nur zu weiterem Streit. Ein- oder zweimal habe ich ihr lange Briefe geschrieben. Aber sie reagierte nicht, und als ich nachfragte, fragte sie zurück: »Fängst du **schon** wieder an?»* [Schlink B., с.50]. – фраза із модальною часткою вжита Ханною, щоб виразити невдоволення. Хоча вона й задає питання, робить вона це не з метою отримати відповідь: тут вступає в дію модальна частка, яка знецінює потребу отримання відповіді. Ханна тільки хоче уникнути наступної сварки, тому таким чином заводить розмову із головним героєм у глухий кут.

Лексема **vielleicht**, частота вживання якої у змісті твору – 27, частіше виступає у ролі прислівника ймовірності (у нашому разі 20 випадків), рідше – частки (7 випадків у розповідних (5) та питальних (2) реченнях).

Розглянемо вживання частки на прикладі: «*Sie haben gesagt, Sie hätten gewußt, daß Sie die Gefangenen in den Tod schicken – das gilt nur für Sie, nicht wahr? Was Ihre Kolleginnen gewußt haben, können Sie nicht wissen. Sie können es vielleicht vermuten, aber letztlich nicht beurteilen, nicht wahr?*» [Schlink B., с.110] – в репліці адвокат при допиті Ханни «кидає» модальну частку, щоб дорікнути і різко показати свою недовіру до неї. Він ставить під сумнів сказане нею і, бажаючи отримати нову інформацію, сам дає відповідь на своє питання, зневажаючи цим точку зору Ханни.

Лексема **nur** не вживається як модальна частка у даному разі взагалі, проте всі випадки слововживання належать фокусувальній частці (112).

3.2.3. Бернхард Шлінк. Роман «Selb's Betrug»

Роман Бернхарда Шлінка налічує 369 сторінок. Активно прослідковується вживання діалогічного мовлення, що впливає на загальну кількість вживання модальних часток. Однак варто також відзначити часте їх вживання у словах автора.

Часто зустрічається у змісті книги частка **auch** – 112 разів у розповідних та 7 разів у питальних реченнях. Лексема **auch** вживається також як прислівник 220 разів.

«*Ich erinnerte sie daran, daß zwei Tote gemeldet worden waren. »Es wird auch nur nach euch drei gefahndet, obwohl fünf am Anschlag beteiligt waren.*»

«*Uns drei? Auf dem einen Bild, das bin ich, aber wer sind die anderen beiden?*» *Sie vertiefte sich in den »Boten vom Untermain«.*» [Schlink B.,2, с.165] – бачимо, що інформація в реченні залежить сказаного попередньо, а частка **auch** дає посилання на це.

Спостерігається 25 випадків слововживання лексеми **denn**, 18 з яких належать модальній частці у питальних реченнях, 4 – прислівнику, 3-сполучнику сурядності.

Прослідкуємо за прагматикою вживання модальної частки у контексті:

«Der Wärter sah mich verständnislos an. »Was reden Sie da? Ich weiß nichts von einem Sturz am letzten Dienstag. Und wenn ich nichts weiß, dann war nichts. Wer soll da gestürzt sein?»

Ich gab ihm ein Photo von Leo.

*«Die Kleine ... Wer hat Ihnen **denn** den Bären aufgebunden? »*

«Dr. Wendt.» [Schlink B.,2, с.45-46] – головний герой веде бесіду із охоронцем. За попередньою інформацією, героїня Лео померла, і детектив хоче дізнатися більше про її смерть, проводячи допити осіб, які могли б щось знати. Проте охоронець вперше чує про нещасний випадок, тим більше, з його впевненості видно, що нічого не сталося. Він проте хоче дізнатися, звідки взялася ця інформація, і не приховує зацікавленості у випадку, вживши частку **denn** – питання різкішає, засвідчуючи щирий інтерес – частка виконала свою функцію. Охоронець отримав відповідь від співрозмовника, задовольнивши свою цікавість.

Із загальної кількості слововживань лексеми **doch** (90) на вживання модальної частки припадає 82. Головним чином вона зустрічається у розповідних неокличних реченнях (72), також бачимо її вживання у питальних (7) та спонукальних (3) реченнях.

«Jetzt nahm das Gespräch eine ganz andere Wendung.

*«- Das haben Sie **doch** nicht zu beurteilen. Dafür gibt es Vorgesetzte und Instanzenzüge und Untersuchungsausschüsse und ...»*

«- Soll ich den Kopf in den Sand stecken? An der Sache stinkt etwas, und was die Polizei macht, ist alles andere als kosher. Lassen Sie sich mal erzählen, wie ...»

«- Nein, ich will das jetzt nicht hören.» [Schlink B.,2, с.177] – розмова між головним героєм та паном Тюбергом. Між ними двома йде суперечка, тому

чітко видно, як за допомогою модальної частки *doch* виражається непогодження Тьюберга зі словами героя. Тьюберг намагається наполегливо переконати його, що для поставленого завдання існують спеціальні інстанції, інший же в свою чергу старається настояти на своєму, але твердий аргумент, вживши частку *doch*, навести не може. Виходячи з цього можна судити про ієрархічні відносини між двома співрозмовниками, коли інший не може собі дозволити з етичних (чи інших міркувань) нахабніти. А частка *doch* в певній мірі виступає кордоном між статусами у цій розмові.

Лексема **nur** вживається у змісті роману 163 рази: тричі у ролі частки у спонукальних реченнях та 160 разів як фокусувальна частка.

»Vielleicht hab ich's verpaßt. Wie auch immer – am 6 Januar war der Anschlag, aber es wird Mai, bis die Fahndung an die Öffentlichkeit geht. Man hätte gleich nach dem Anschlag zur Mithilfe aufrufen können. Man hätte die Bilder in die Medien bringen können, als der Festgenommene geredet, Frau Salger identifiziert und die beiden Männer beschrieben hatte – das muß spätestens im Februar gewesen sein, denn da wurde Frau Salger bereits von der Polizei gesucht. Doch als die Fahndung an die Öffentlichkeit ging, gab's über den Zeitpunkt, den Ort, die Umstände und Folgen des Anschlags so gut wie keine Informationen. Sagen Sie nur nicht, daß das normal ist.« [Schlink B.,2, с.235]

Лексема **ja** зустрічається 53 рази: 9 разів як модальна частка у розповідних неокличних реченнях, 7 разів – вигук, 36 разів – стверджувальна частка.

В даному уривку з роману Бернхарда Шлінка висвітлено вживання модальної частки *ja* у розповідному реченні, де вона означає єдність думки, тобто конкретна інформація відома обоє суб'єктам розмови:

«Explosionen bei den Amerikanern? Was für Amerikaner? Was für Explosionen? Leo ging die Nacht nicht so schnell aus dem Sinn.

«Der fünfte Mann war mir nicht geheuer. Der schwänzelte so rum, mal war er voraus, mal blieb er zurück, dann tauchte er von der Seite auf. Lauter Gerät hatte er dabei, ich weiß nicht, was und warum und wofür. Den Sprengstoff hatten

ja wir mitgebracht.» [Schlink B.,2, с.161] – головний герой кидає свою репліку стосовно розмови, яку в змісті не висвітлено. Але частка *ja* допомагає нам зрозуміти, що між цими двома людьми мова про подібний предмет уже була, або ж друга співрозмовниця (Лео) фактично була співучасником події, про яку мова. Провідний герой апелює до відомого обом факту: «Все ж таки порох ми принесли.».

Eben вживається у змісті книги як модальна частка та фокусувальна частка. У 8 розповідних реченнях прослідковано модальну частку, у 5 – фокусувальну. Виявлено один випадок вживання модальної частки *halt*.

Прослідкуємо, яким чином модальна частка *eben* знаходить своє вираження у романі:

Rawitz löste die Hände und wandte sich zu Franz.

«*Es hat keinen Zweck. Lassen Sie ihn vor dem Richter sagen, was er will. Wenn der Richter ihn raussetzt, setzen wir ihn eben wieder rein. Und keine Sorge, den Viernheim-Käfertal-Quatsch treiben wir ihm bis zur Verhandlung schon noch aus.*» [Schlink B.,2,с.287] – Равіц звертається до Франца з умовою, пояснює йому план подальших дій, і з вживання модальної частки *eben* помітно, що заплановані дії дуже бажані героєм для здійснення. До речі, у розповідному реченні відчувається відтінок наказовості – Равіц говорить так, як ніби момент початку ось-ось настане, і спонукає Франца до готовності.

Wohl зустрічається у романі як модальна частка та прислівник. Лексему *wohl* прослідковано 32 рази: у 19 розповідних реченнях та 5 питальних. У 7 реченнях *wohl* є прикметником.

Частка **wohl** інформує зазвичай про обмеженість мовця у знаннях, перетворюючи висловлювання на гіпотезу. У деяких запитаннях можна помітити невпевненість, підозру (зазвичай пом'якшені часткою). Прослідкуємо це у наступному прикладі:

«*Wie Garagen, aber um einiges größer, mit schrägen Seiten und Erde und Gras drauf. Dann gab's noch ganz lange Dinger, nicht ganz so hoch und breit wie die Garagen, aber auch mit Gras drauf. Was das wohl alles war?*» [Schlink B.,2,

с.162] – з попереднього контексту бачимо, що головний герой та Лео разом на прогулянці. Вона описує гаражі, які були незвичайні на вигляд, і задає питання, яке показує не просто цікавість, а швидше невпевненість у достатніх пізнаннях про те, що це було. Гіпотетичність висловлювання проступає наряду із модальною часткою *wohl*.

Schon у контексті виступає як модальна частка 46 разів та як прислівник часу 102 рази. У сумі частота вживання лексеми складає 148. Синонімічна частка **ruhig** зустрічається тричі у розповідних реченнях, прислівник **ruhig** – 6 разів.

У висловлюванні частка вмотивована доволі цікаво, розглянемо приклад:

«*Wo ist sie?*»

»*Ich weiß nicht. Sie wird's schon selbst wissen.*«

»*Hat niemand nach ihr gefragt?*» [Schlink B.,2,c.19] – своїм питанням головний герой відволікає співрозмовника від важливої справи або ж тема розмови не зовсім приємна, адже бачимо відверте невдоволення з боку відповідаючого – він «кидає» свою репліку так, щоб швидше відчепитися. У даному висловлюванні можна зробити висновок, що вживання частки вмотивоване нетерпінням співрозмовника до того, хто запитує.

Частота слововживання **eigentlich** складає 27 разів. Модальну частку зустрічаємо 24 рази у розповідних (7) та питальних (17) реченнях. Один раз лексема вживається як прикметник та 4 рази – як прислівник.

Прагматика вживання модальної частки наступна:

«*Wir haben schon besser gegessen.*» *Sie zwinkerte mir zu.* »*Weißt du noch das Hotel über dem Murtener See?*«

Ich nickte. »*Wir gehen heute Abend richtig essen. Was hast du eigentlich vor? Bleibst du in Heidelberg? Studierst du weiter? Besuchst du deine Mutter? Sie wurde sicher benachrichtigt – hast du von ihr gehört?*« [Schlink B.,2,c.357] – бесіда Лео та головного героя. Він виявляє, що їх плани на майбутнє, ймовірно, не співпадають, і починає випитувати. У одному із питань

eigentlich показує краплю докору в бік Лео, а також головний герой акцентує увагу на значимість її подальших планів для нього, знати про це йому принципово важливо. Робимо висновок, що вмотивованість модальної частки *eigentlich* у даному уривку максимально чітка.

Лексема ***einfach*** застосовується у контексті як модальна частка та прислівник. Модальну частку бачимо 28 разів у розповідних та 3 рази у спонукальних реченнях. На прислівник відповідно припадає 18 слововживань.

»Ich verstehe das nicht. Rolf hat nicht wirklich dazugehört und mitgemacht. Es gibt keinen Grund, ihn umzubringen, für niemanden. Wie ist er ermordet worden?«

*»Erzählen Sie mir **einfach** von Anfang an.«*

»Dann fang ich mit Helmut Lemke an. Er nennt sich zwar nicht mehr so, aber was soll's.« [Schlink B.,2,c.152] – Лео говорить про мотиви вбивств осіб, яких вона знала, але робить це переривчасто. Головний герой спонукає її до сміливості, рішучості, вживаючи модальну частку *einfach*, спрощує її ставлення до ситуації, знімає напруження. Тому вживання модальної частки вважаємо вмотивованим.

Лексему ***vielleicht*** зустрічаємо у змісті роману 41 раз. Як модальна частка, лексема виступає 25 разів у розповідних (12), питальних(2) та спонукальних (1) реченнях. 26 речень мають прислівник *vielleicht*.

Пропонуємо прослідкувати за прагматикою

Er öffnete die Tür. »Ich muß jetzt wirklich rüber.«

*»Die vom Bundeskriminalamt haben nur schlechte Manieren. Leos brüderlicher Freund hat eine Pistole mit Schalldämpfer. Und schlägt zu. Wenn er mehr Zeit mit mir gehabt hätte, hätte er **vielleicht** aus mir rausgeprügelt, wo Leo ist.«* [Schlink B.,2,c.135] – головний герой зустрічається з Вендтом. Той поспішав, проте зупинився поговорити про ситуацію із Лео. І головний герой пояснює у своїй останній репліці ситуацію, що друг брата Лео намагався дізнатися, де вона та носить при собі зброю. Після цього настає

вирішальний момент, що привертає увагу Вендта найбільше. Напруга виникає, тому що головний герой, вживши модальну частку *vielleicht*, тим самим показав ймовірність настання дії, якої боявся Вендт. Хоча відповідь його не була стовідсотково стверджувальною, частка *vielleicht* надала враження в певній мірі «неунікності» події, що насторожило Вендта. Таким чином, через частку проявилася прагматика.

Модальна частка **mal** має місце у 11 розповідних реченнях та 17 спонукальних. 47 разів дана лексема вживається як прислівник та 5*2 – парний сполучник.

До уваги взято вмотивованість вживання модальної частки *mal* у наступній ситуації:

»Entschuldigen Sie, ich suche Leonore Salger.«

»Hier wohnt keine Leonore.«

Der Student saß mit dem Rücken zu mir und redete über die Schulter.

»Ich bin Leos Onkel, komme gerade durch Heidelberg und habe dieses Studentenwohnheim als ihre Heidelberger Adresse. Können Sie ...«

*»Ach, wie süß, der alte Onkel besucht die junge Nichte. Guck **mal**, Andrea!«*

[Schlink B., 2, с. 23] – головний герой приходить у гуртожиток дізнатися про Лео. Спочатку ніхто не дає йому ніякої інформації, тоді він представляється дядьком Лео, і напруження зникає: співрозмовниці подобається, що дядько вирішив навідати племінницю, і від захоплення вона гукає сусідку поглянути на головного героя. Отож, в останньому реченні бачимо модальну частку *mal* – без неї спонукальне речення мало б грубіший наказовий характер, однак частка пом'якшує тон речення, надає йому товариськості та невимушеності. Тому спостерігаємо вмотивоване вживання.

Висновки до третього розділу

Отже, у третьому розділі ми провели детальне дослідження вживання модальних часток німецької мови у різних типах речень (табл.1,2,3 додатків) та підраховали загальну кількість часток у всіх творах. Окрім того, з кожного твору було процитовано ситуацію зі вживанням кожної частки та обґрунтовано їх прагматику, тобто те, для чого частка була введена в контекст та який наслідок це мало або могло мати.

Для наочності та зрозумілості, а також порівняння модальності у творах та часток на базі отриманих статистичних даних було створено графіки та діаграми (додатки 2-3, 5-6). Опираючись на систематизований матеріал робимо наступні висновки:

Найбільша частотність вживання часток прослідковується у романі Корнелії Функе. У двох романах Бернхарда Шлінка часток менше, хоча кількість порівнюваних сторінок однакова.

Найбільша кількість модальних часток вживається у розповідних реченнях (адже, як ми знаємо, розповідне речення може мати в собі не тільки повідомлення, саме по собі воно не надто вирізняється експресивністю, тож все залежить від граматичної структури). Їм слідують питальні речення з частками, потім – спонукальні речення.

З іншого боку, хоч метою нашого дослідження були саме модальні частки у художньому тексті, але в ході роботи зі змістом було виявлено великий обсяг омонімічних випадків вживання лексем, які співзвучні з модальними частками. В такому разі увага зверталася не лише на контекстуальне оточення та емоційне навантаження речення, обумовлене настроєм мовця, а й на граматичну структуру, порядок слів, позицію лексеми в реченні (що грало важливу роль в процесі ідентифікації часток на підґрунті їх основних властивостей та характеристик).

Отриманий результат систематизовано в таблиці. Звідси ми робимо такий висновок, що лексеми, які виступають частками, можуть бути прислівниками (*auch, doch, denn, bloß, wohl, schon, ruhig, mal, vielleicht,*

einfach, eigentlich) або прикметниками (*bloß, wohl, schon, ruhig, einfach, eigentlich*), частки *aber, denn, doch, mal* - сполучниками, частки *ja, eben, halt, etwa* є як модальними, так і можуть належати до інших класів часток, частка *ja* може вживатися як вигук (результати систематизовано в таблиці додатку 11).

ВИСНОВОК

Отже, дипломна робота була присвячена дослідженню модальних часток. Підведемо підсумок та узагальнимо отримані дані.

У процесі роботи надали теоретичну базу для проведення дослідження, а саме звернули увагу на наступні питання: модальність як основна категорія, далі її різновиди та засоби вираження цих різновидів, окремий клас засобів вираження та класифікація одного із видів. Було порівняно категорії модальності та предикативності.

Також ми пояснили властивості модальних часток та їх функції, з чого стало видно, як відрізнити модальну частку від інших класів часток та частин мови. Модальні частка – це службовий елемент, який допомагає у вираженні логіко-смислових, емоційних та вольових відтінків настрою мовця, через що їх вважають ще «індикаторами індивідуальності».

Основними характеристиками частки як частини мови є морфологічна простота, відсутність граматичних категорій, відсутність конкретного семантичного значення.

У науковій літературі наявна велика кількість класифікацій модальних часток. Нами були проаналізовані такі класифікації, як класифікація Г.Хельбіга, К.Вейдта, Дудена, В. Юнга, І. Ербена. Виявлено, що частки більшою мірою класифікують за валентністю, функціями та типами речень.

У подальшій характеристиці кожної частки окремо бачимо на прикладах, який спектр емоцій мовця вона може виражати, наскільки вона прагматично вигідна, а також в яких саме випадках можна зіштовхнутися з омонімією часток та інших частин мови.

Детальне і ґрунтовне дослідження вживання модальних часток німецької мови у різних типах речень (табл.1,2,3 додатків) було проведено та загальну кількість часток у всіх творах було підраховано нами під час опрацювання текстів художньої літератури. Окрім того, з кожного твору було процитовано ситуацію зі вживанням кожної частки та обґрунтовано їх

прагматику, тобто те, для чого частка була введена в контекст та який наслідок це мало або могло мати.

Для наочності та зрозумілості, а також порівняння модальності у творах та часток на базі отриманих статистичних даних було створено графіки та діаграми (додатки 2-3, 5-6). Опираючись на систематизований матеріал робимо наступні узагальнення:

Найбільша частотність вживання часток прослідковується у романі Корнелії Функе «Tintenherz» (додаток 12). У двох романах Бернхарда Шлінка «Vorleser» та «Selb's Betrug» часток менше, хоча кількість порівнюваних сторінок однакова (Корнелія Функе - 567 сторінок, Бернхард Шлінк - 207 та 369 сторінок) (додаток 12).

Найбільш вживаною часткою є, як згадувалось у теоретичному описі, **doch**, її наздоганяють **auch, schon, ja, einfach** (більше 100 слововживань), найменш вживаними частками у творах виявились **halt, nur, ruhig, etwa** (менше 20 слововживань у загальному) (додаток 10).

Всього у опрацьованих нами художніх творах було зафіксовано вживання **1570** модальних часток (додаток 12).

Найбільша кількість модальних часток вживається у розповідних реченнях (адже, як ми знаємо, розповідне речення може мати в собі не тільки повідомлення, саме по собі воно не надто вирізняється експресивністю, тож все залежить від граматичної структури). Це переважно такі частки, як **aber, auch, doch, bloß, ja, eben, wohl, schon, ruhig, vielleicht, einfach, eigentlich, halt** (додатки 1-7).

Їм слідують питальні речення з частками **auch, denn, doch, bloß, wohl, etwa, vielleicht, einfach, eigentlich** (додатки 1-7).

Спонукальні речення сприятливі для вживання модальних часток **doch, bloß, schon, ruhig, mal, einfach** (додатки 1-7).

Зауважуємо, що популярність частки у творі, а також перевага її вживання залежать від стилю автора. У фентезійному романі Корнелії Функе вжито дуже багато модальних часток, що обґрунтовується великою кількістю

діалогічного мовлення між персонажами, а також тим, що твір більше орієнтований на аудиторію юних читачів. Що стосується Бернхарда Шлінка, у нього превалює монолог, внутрішні роздуми, що властиво для літератури, спрямованої на сприймання дорослою аудиторією, чим можна пояснити меншу кількість часток у його творах.

У творі Корнелії Функе «Tintenherz» найчастіше зустрічаються такі частки, як **doch, auch, ja, schon**. Найменше вжито часток **ruhig, mal, eben, eigentlich**. Такі частки, як **aber, nur, halt** не трапляються взагалі.

У творах Бернхарда Шлінка спостерігаємо високу частотність вживання часток **doch, aber, einfach, auch** («Vorleser») та **auch, doch, aber, schon** («Selb's Betrug»). При цьому рідкісними є модальні частки **ja, ruhig, mal, denn** («Vorleser») та **nur, halt, ruhig** («Selb's Betrug»). Бернхард Шлінк уникає вживання наступних модальних часток: **nur, bloß, halt, etwa** («Vorleser»), **bloß, etwa** («Selb's Betrug») (додатки 1-9).

Спостерігаємо те, що частки **nur** (виключність, обмеження), **halt** (переконливість) ігноруються авторами, натомість частки **doch** (фактичність, прямота, дорікання), **auch** (спорідненість думки), **schon** (рішучість, заохочення) користуються популярністю у обох авторів.

З проаналізованого вище бачимо, що частота вживання різних часток неоднакова, що також свідчить про особливості авторського стилю.

З іншого боку, хоч метою нашого дослідження були саме модальні частки у художньому тексті, але в ході роботи зі змістом було виявлено великий обсяг омонімічних випадків вживання лексем, які співзвучні з модальними частками. В такому разі увага зверталася не лише на контекстуальне оточення та емоційне навантаження речення, обумовлене настроєм мовця, а й на граматичну структуру, порядок слів, позицію лексеми в реченні (що грало важливу роль в процесі ідентифікації часток на підґрунті їх основних властивостей та характеристик).

Отриманий результат систематизовано в таблиці. Звідси ми робимо такий висновок, що лексеми, які виступають частками, можуть бути

прислівниками (*auch, doch, denn, bloß, wohl, schon, ruhig, mal, vielleicht, einfach, eigentlich*) або прикметниками (*bloß, wohl, schon, ruhig, einfach, eigentlich*), частки *aber, denn, doch, mal* - сполучниками, частки *ja, eben, halt, etwa* є як модальними, так і можуть належати до інших класів часток, частка *ja* може вживатися як вигук (результати систематизовано в таблиці додатку 11).

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що кожна модальна частка має 2-3 омонімічні зв'язки з іншими частинами мови окрім своєї основної класової приналежності.

Зважаючи на проведену роботу та отримані і систематизовані результати засвідчуємо виконання поставлених завдань та досягнення поставленої на початку дослідження мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алмаев Н. А. Психологические основания выбора слов при построении речи: Автореф. дис.канд. психол. наук: 19.00.01. М., 1997. 25 с.
2. Бардина Н. В. Языковая гармонизация сознания / Одесский гос. ун-т им. И. И. Мечникова. Астропринт, 1997. 271 с.
3. Барміна Є. О. Модальність як перекладознавча проблема / Є О. Барміна // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2010. Вип. 17. С. 27-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2010_17_6.
4. Бацевич Ф. Модуси сприйняття світу, об'єктивна (референційна) модальність і типологія текстів.Парадигма. 2010. Вип. 5. С. 155-165. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/paradig_2010_5_14.
5. Бондарко А. В., Беляева Е. И., Бирюлин Л. А. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность ; АН СССР. Ин-т языкознания. Л. Наука. ЛО, 1990. 264 с.
6. Бондарко А. В., Воейкова М. Д., В. Г. Гак. Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность ; РАН. Институт лингвистических исследований. СПб.: Наука, 1996. 229 с.
7. Бондарко А. В., Гладров В., Долинина И. Б. Теория функциональной грамматики: Субъективность. Объективность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность ; РАН. Ин-т лингвистических исследований. СПб.: Наука, 1992. 303 с.
8. Бондаренко В. Н. Виды модальных значений и их выражение в языке. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук. (10.02.19). М. 1977. 23 с.

9. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации: [психолингвист. исследование] / В. Н. Ярцева (отв.ред.); В. И. Карасик (предисл.). Изд. 3-е. М.: URSS. ЛКИ, 2007. 104 с.
10. Горелов И. Н. Избранные труды по психолингвистике. М.: Лабиринт, 2003. 317 с.
11. Гридин В. Н. Психолингвистические функции эмоционально-экспрессивной лексики. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук (10.02.19). М. 1976.
12. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: Монографія. К.: Міленіум, 2006. 226 с.
13. Дрездовський Д. Енергетика мовомислення. Тріумвірат мови, мислення та людини. О.: Фенікс, 2005. 228 с.
14. Дулиенко Г. И. Функциональные слова и полусуффиксы в немецком языке науки. К.: Наук. думка, 1985. 103 с.
15. Зорецкая Е. Н. Логика речи. М. : Дело, 2007. 423 с.
16. Золотова Г. А. О модальности предложения в русском языке // ФН, 1962. №1. С.65-80.
17. Журавлева В. В. Взаимодействие отрицания с модальностью недействительности в простом предложении. (На материале нем. яз.) Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук. (10.02.04). М., 1977. 18 с.
18. Кацнельсон С. Д. Категории языка и мышления: Из научного наследия. М.: Языки славянской культуры, 2001. 851 с.
19. Калашян А. П. Коммуникативные аспекты категории модальности: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.19/ АН Армении. Ин-т языкаим. Р. А. Ачаряна. Ереван, 1992. 21 с.
20. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / АН СССР. Ин-т языкознания. Л.: Наука, 1972. 216 с.

21. Клімкіна О. І. Семантико-прагматичні аспекти сприйняття тексту (на матеріалі російських текстів малого обсягу): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К., 1998. 19 с.
22. Козинцева Н. А. Временная локализованность действия и ее связи с аспектуальными, модальными и таксисными значениями / Отв. ред. А. В. Бондарко; АН СССР. Ин-т языкознания. ЛО. Л. : Наука. ЛО, 1991. 143 с.
23. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / А. М. Шахнарович (отв. ред.); С. И. Мельник, А. М. Шахнарович (предисл.). 3.изд., стер. М. : Едиториал УРСС, 2006. 122 с.
24. Копцев И. Д. Модальные частицы в диалогической речи в немецком языке. (Синтакс. и эксперим.-фонет. исследование). Автореф. дис.на соиск. учен. степени канд. филол. Наук (10.02.04). Л., 1976. 15 с.
25. Кочкарова З. К. Средства выражения и диалогическая организация речевых актов убеждения – доказательств истинности и убеждения – побуждения к действию/ на материале немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04/ КГПИИЯ. К., 1989. 16 с.
26. Краснова Т. И. Субъективность – Модальность (материалы активной грамматики). СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2002. 189 с. (с 121)
27. Кубрякова Е. С., А. М. Шахнарович., Л. В. Сахарный. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи. АН СССР. Ин-т языкознания. М.: Наука, 1991. 239 с.
28. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. 2. изд., стер. М.: Едиториал УРСС, 2003. 307 с.
29. Малая О. Ю. Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних Інтернет-форумів: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04/ Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2008. 20 с.

30. Малинович Ю. М. Экспрессия и смысл предложения: Проблемы эмоционально-экспрессивного синтаксиса. Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1989. 216 с.
31. Матулевська Т. До питання статусу частки в сучасній лінгвістиці. Лінгвістичні студії: міжн. зб. наук. пр. Вінниця, 2013. Вип. 27. С. 47-50.
32. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1978. 387 с.
33. Мірченко М. В. Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення / Граматика слова і граматика мови. С.182.
34. Милосердова Е. В. Семантика и прагматика модальности: (На материале простого предложения современ. нем. яз.). Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1991. 194 с.
35. Милосердова Е. В. Прагматические аспекты модальности простого предложения в современном немецком языке: Автореф. дис...д-ра филол. наук: 10.02.04 / Ленинград. отделение ин-та языкознания; АН СССР. Л., 1991. 36 с.
36. Мягкова Е. Ю. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психолингвистического исследования. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. 160 с.
37. Глагольные лично-отнесённые модальные конструкции в якутском языке / ред. В. М. Надеяев ;рец.: Н. Е. Петров, И. П. Винокуров ; Акад. наук СССР, Сиб. отд-ние, Якут. фил. Ин-т яз., лит. и истории. – Якутск : Якут. кн. изд-во, 1979. – 92 [3] с.
38. Нишанов В. Коммуникативная и когнитивная природа понимания / АН СССР.ИНИОН. М., 1989. 48 с.
39. Падалка Ю. М. Модальність як лінгвістична та філософська категорія. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 46(3). С. 133-139.
40. Панфилов В. Категория модальности и ее роль в конституировании структуры предложения и суждения // Вопросы языкознания. 1977. № 4. С. 3. Режим доступа -

<http://cheloveknauka.com/modalnost-vozmozhnosti-i-nevozmozhnosti-i-sredstva-ee-vyrazheniya#ixzz62tNpUQl7>

41. Паславська А. Й. Заперечення та сфери його дії: семантика, синтактика, прагматика, просодика: Автореф. дис... д-ра філол. наук: Київський національний ун-т. ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 35 с.

42. Петров Н. Е. О содержании и объеме языковой модальности/ Отв. ред. Е. И. Коркина. Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1982. 161 с.

43. Розенталь Д.Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. 3-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1985. 399 с.

44. Рябцева Н. К. Язык и естественный интеллект / РАН. Институт языкознания. М.: Academia, 2005. 640 с.

45. Скиба Ю. Категория служебных слов и развитие языка как системы. Введение в спецкурс. Учеб.пособие. Черновцы, 1974. 42 с.

46. Сухомлин В. В. Суб'єктивна модальність у сучасному німецькому публіцистичному дискурсі: семантичний і структурний аспекти [Текст]: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / Сухомлин Валентина Вікторівна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. К., 2011. 20 с.

47. Телецька Т. В. Предметна модальність і модальність вірогідності у мові та мовленні (на матеріалі української, російської, французької та німецької мов): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15/ Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. О., 2005. 22с.

48. Типология грамматических категорий. Мещаниновские чтения. / Ред.кол.: В. Н. Ярцева / отв.ред. / и др./ М., Наука, 1975. 219 с.

49. Торопова Н. А. Семантика и функции логических частиц немецкого языка / Под. ред. Л. Б. Гарифулина. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1980. 173 с.

50. Тріщук О.В. Авторська модальність реферативного тексту Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наук. пр.. Вип.14. Київ. 2007.

51. Функциональные, типологические и лингводидактические аспекты исследования модальности : Тез. докл. конф. / [Редкол.: Л. А. Бирюлин и др.]. Иркутск : Иркут.педин-т иностр. Яз.; Л. : Ленингр. отд-ние Ин-та языкознания, 1990. 129 с.
52. Шапиро А.Б. Модальность и предикативность как признаки предложения в современном русском языке. "Научные доклады высшей школы". Филологические науки, 1958. С.26.
53. Шелестюк Е. В. Речевое воздействие: ракурсы адресанта и адресата [Текст]. Челябинск: Энциклопедия, 2008. 151 с.
54. Щербина Ю. В. Вербальная агрессия / Московский педагогический гос. ун-т. М.: URSS, 2006. 355 с.
55. Abraham W.: Sprecherdeixis und Merkmaldistributionsdifferential deutscher Modalitätselemente. In: Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation. 2012. S.72-95.
56. Adler, H. G. Füllwörter // Muttersprache. 1964. Heft 2. S. 52-55.
57. Bräber N., McLelland N. Combining Modal Particles in German and Dutch. Journal of Germanic Linguistics. 2010. S. 461-482.
58. Coniglio M. : Die Syntax der deutschen Modalpartikeln. Ihre Distribution und Lizenzierung in Haupt- und Nebensätzen. Berlin: Akademie Verlag. 2011.
59. Diewald G. Abtönungspartikel. Handbuch der deutschen Wortarten. Berlin&NewYork: de Gruyter. 2007. S.117-142.
60. Duden. Deutsche Grammatik. Auflage 8. K. Kunkel-Razum, F. Münzberg (Redakteuren). Dudenverlag Mannheim, 2009. 1344 S.
61. Engel U. Deutsche Grammatik. Heidelberg: Julius Groos Verlag. 2009. 888 S.
62. Erben J. Abriss der deutschen Grammatik. Berlin: Akademie, 1964. 157 S.

63. Foolen A. Modalpartikeln in Grammatiktheorien. Die Zukunft von Grammatik – Die Grammatik der Zukunft. Festschrift für Werner Abraham anlässlich seines 80. Geburtstags. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2018. S. 133.
64. Funke K. Tintenherz. Cecilie Dressler Verlag GmbH & Co. KG, Hamburg, 2003. 576 S.
65. Heggelund Kjell T. Zur Bedeutung der deutschen Modalpartikeln in Gesprächen unter besonderer Berücksichtigung der Sprechakttheorie und der DaF-Perspektive. Linguistik Online. Bd.9 №2. 2001. Режим доступа: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/issue/view/218>.
66. Helbig G., Buscha J. Übungsgrammatik Deutsch. Verlag Enzyklopädie; Auflage 6, 1998. 380 S.
67. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Berlin Langenscheidt KG, 2001. 656 S.
68. Hentschel E., Weydt H.. Wortartenprobleme bei Partikeln. Sprechen mit Partikeln. Berlin: de Gruyter, 1989. S.3.
69. Herberholz Thilo. Modalpartikeln in Dialogen. Bad Kissingen/Temeswar: Mirton Verlag, 2013. S. 247-260.
70. Kessel K. Reimann S. Basiswissen. Deutsche Gegenwartssprache, 3 Auflage. UTB GmbH Verlag. 2010. 296 S.
71. König E. Zur Bedeutung von Modalpartikeln im Deutschen: Ein Neuansatz im Rahmen der Relevanztheorie. In: Germanistische Linguistik, 136. 1997. S. 57-75.
72. Liedtke F. Grammatik der Illokution: Über Sprechhandlungen und ihre Realisierungsformen im Deutschen. Tübingen : Narr, 1998. 288 S.
73. Helena Niemann Partikel versus Adverb. Die Klassifikation der Wortart und die Bestimmung
74. Schlink B. Der Vorleser. Zürich: Diogenes Verlag AG Zürich, 1997. 208 S.
75. Schlink B. Selb's Betrug. Zürich: Diogenes Verlag AG Zürich, 2001. 369 S.

76. Thurmair M. Modalpartikeln und ihre Kombinationen. Tübingen: Niemeyer, 1989.
77. Thurmair M. Alternative Überlegungen zur Didaktik von Modalpartikeln. In: DaF, 47. 2010. S.3-9.
78. Weydt H. Aspekte der Modalpartikeln: Studien zur deutschen Abtönung. Tübingen. 1969. S. 51

ДОДАТКИ

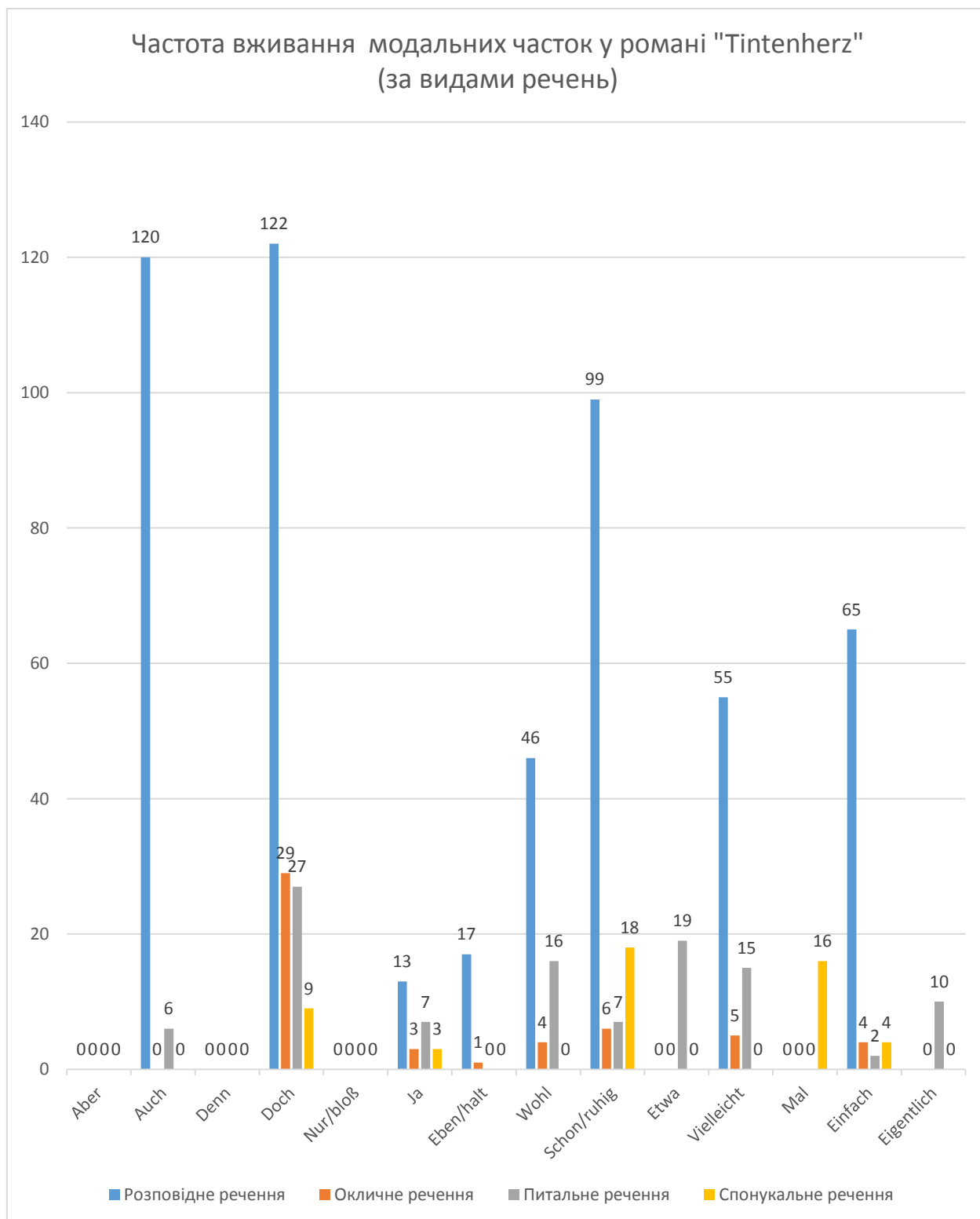
Додаток 1.

	Розповідне речення	Окличне речення	Питальне речення	Спонукальне речення	Всього в сумі
Aber	-	-	-	-	-
Auch	120	-	6	-	126
Denn	-	-	55	-	55
Doch	122	29	27	9	187
Nur	-	-	-	-	-
Bloß	13	3	7	3	26
Ja	108	12	5	-	125
Eben	17	1	-	-	18
Halt	-	-	-	-	-
Wohl	46	4	16	-	66
Schon	96	3	7	16	122
Ruhig	3	3	-	2	8
Etwa	-	-	19	-	19
Vielleicht	55	5	15	-	75
Mal	-	-	-	16	16
Einfach	65	4	2	4	75
Eigentlich	12	-	10	-	22

*Таблиця 1. Загальна кількість МЧ у творі Корнелії Функе «Tintenherz»
(за типами речень та в сумі)*

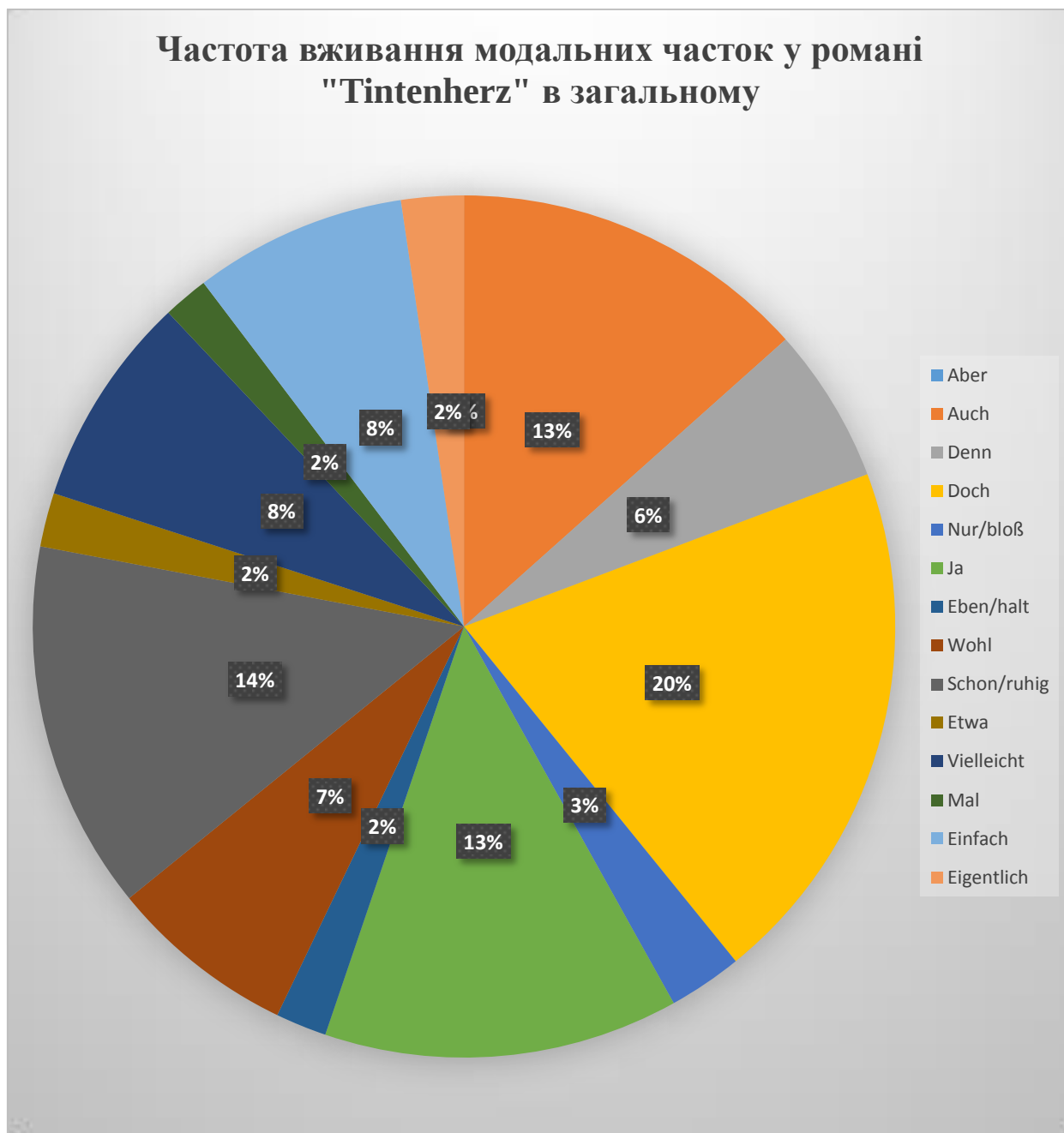
Додаток 2.

Графік до таблиці 1.

Додаток 3.

Діаграма до таблиці 1.

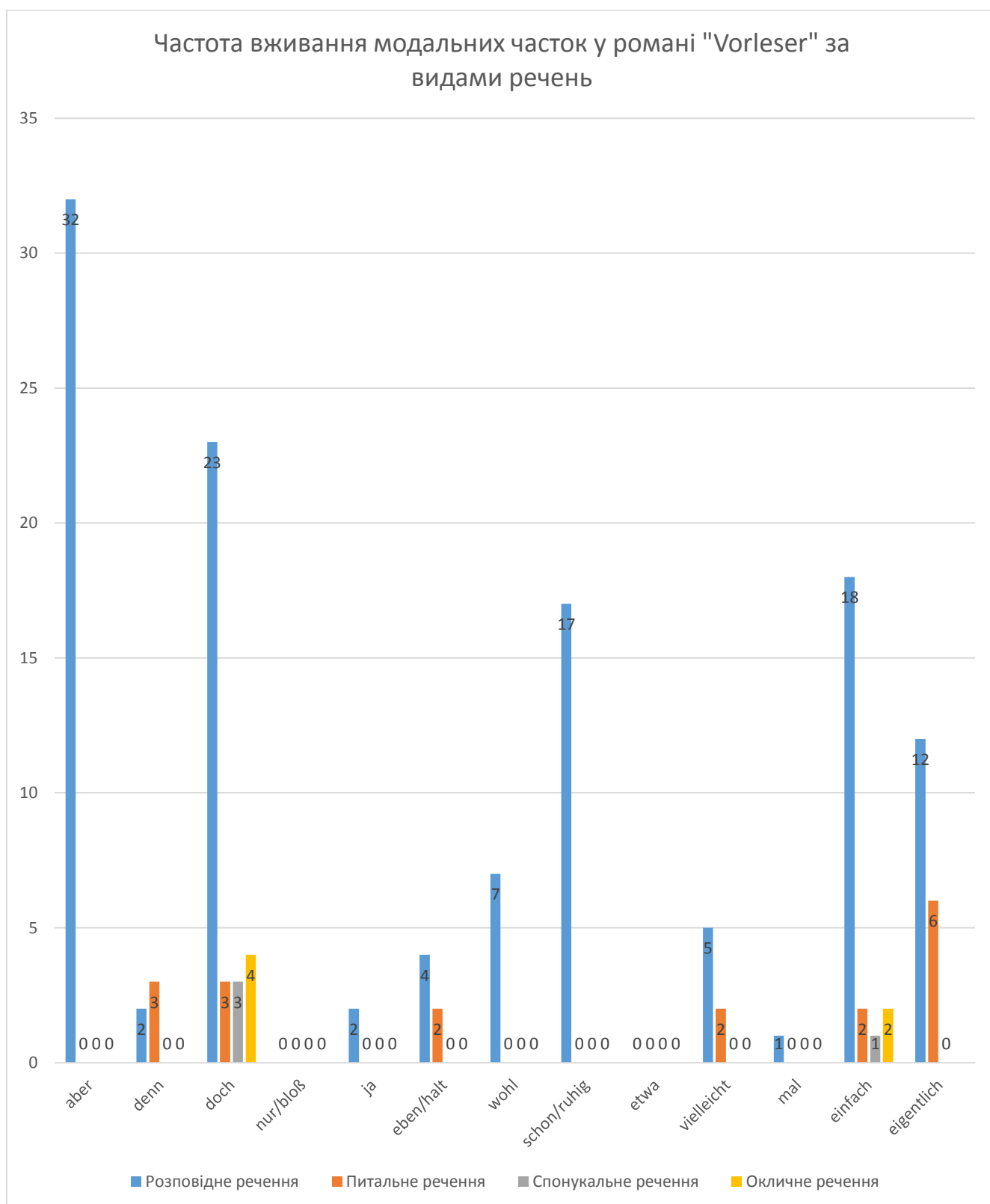
Додаток 4.

	Розповідне речення	Окличне речення	Питальне речення	Спонукальне речення	Всього в сумі
Aber	32	-	-	-	32
Auch	18	-	10	-	28
Denn	2	-	3	-	5
Doch	23	4	3	3	33
Nur	-	-	-	-	-
Bloß	-	-	-	-	-
Ja	2	-	-	-	2
Eben	4	-	2	-	6
Halt	-	-	-	-	-
Wohl	7	-	-	-	7
Schon	14	-	1	-	15
Ruhig	1	-	-	-	1
Etwa	-	-	-	-	-
Vielleicht	5	-	2	-	7
Mal	1	-	-	-	1
Einfach	18	2	2	1	23
Eigentlich	12	-	6	-	18

Таблиця 2. Загальна кількість МЧ у творі Бернхарда Шлінка «Vorleser»
(за типами речень та в сумі)

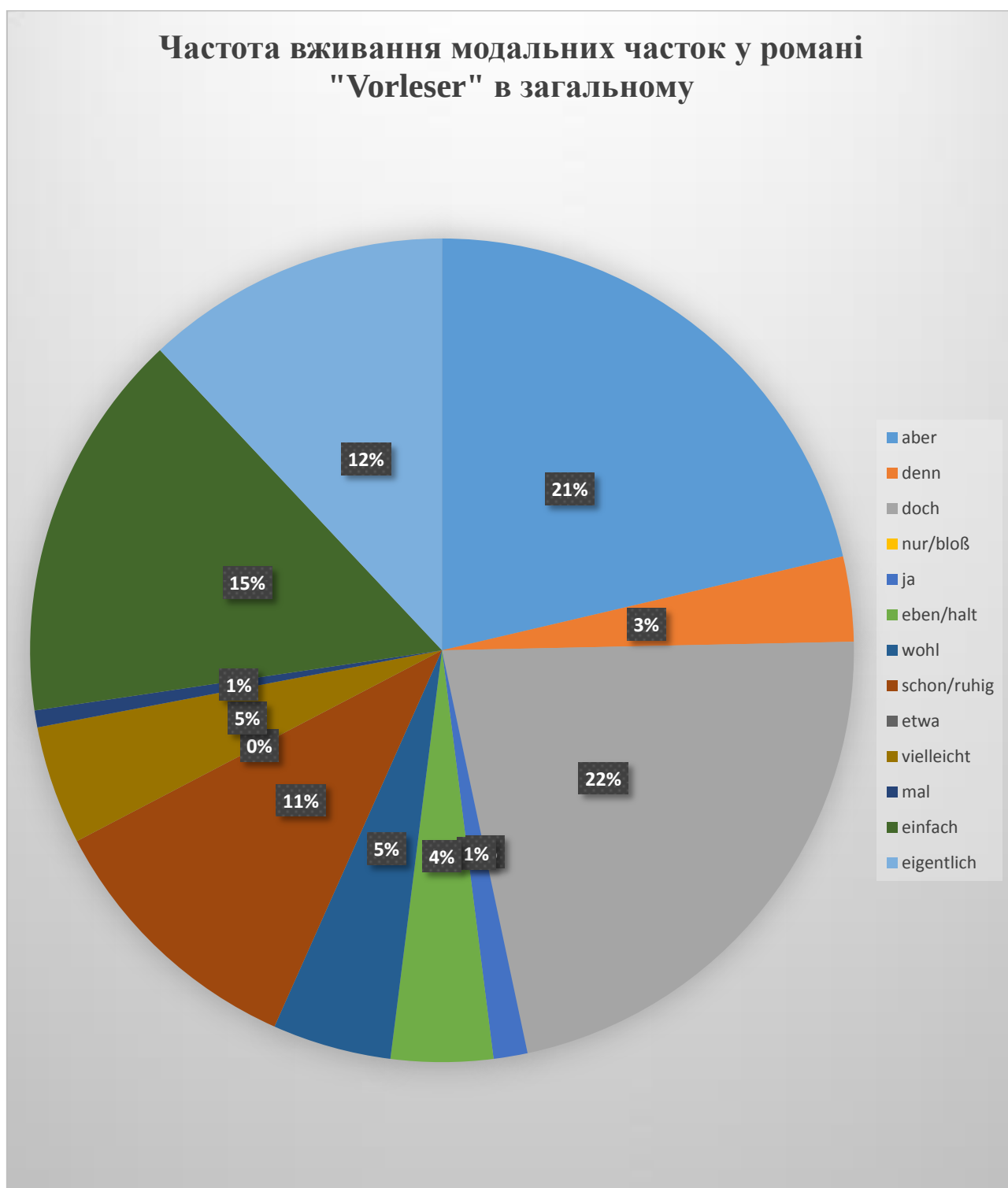
Додаток 5.

Графік до таблиці 2.

Додаток 6.

Діаграма до таблиці 2.

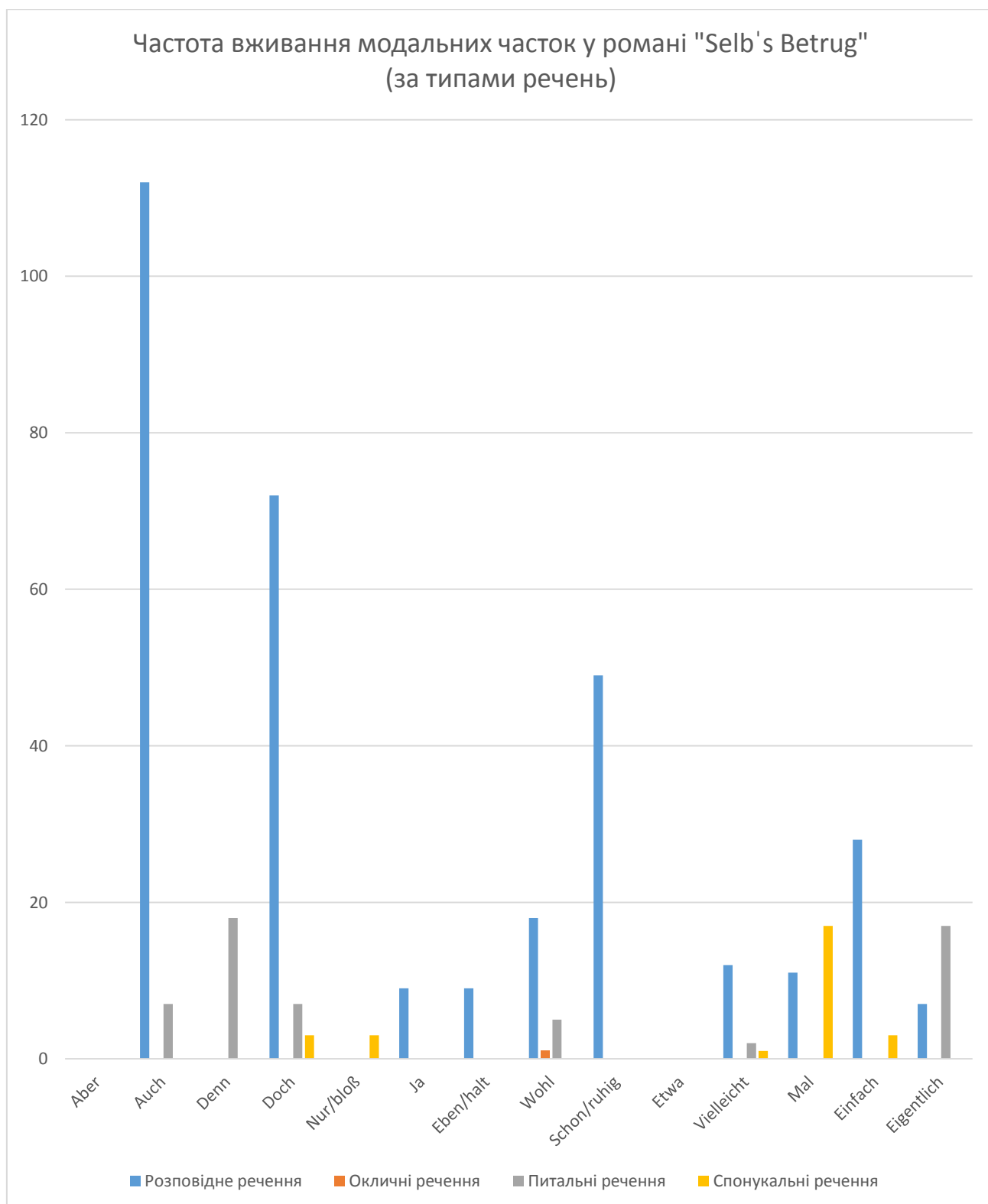
Додаток 7.

	Розповідне речення	Окличні речення	Питальне речення	Спонукальне речення	Всього в сумі
Aber	35	-	6	-	41
Auch	112	-	7	-	119
Denn	-	-	18	-	18
Doch	72		7	3	82
Nur	-	-	-	3	3
Bloß	-	-	-	-	-
Ja	9	-	-	-	9
Eben	8	-	-	-	8
Halt	1	-	-	-	1
Wohl	18	1	5	-	24
Schon	46	-	-	-	46
Ruhig	3	-	-	-	3
Etwa	-	-	-	-	-
Vielleicht	12	-	2	1	15
Mal	11	-	-	17	28
Einfach	28	-	-	3	31
Eigentlich	7	-	17	-	24

Таблиця 3. Загальна кількість МЧ у творі Бернхарда Шлінка «Selb's Betrug» (за типами речень та в сумі)

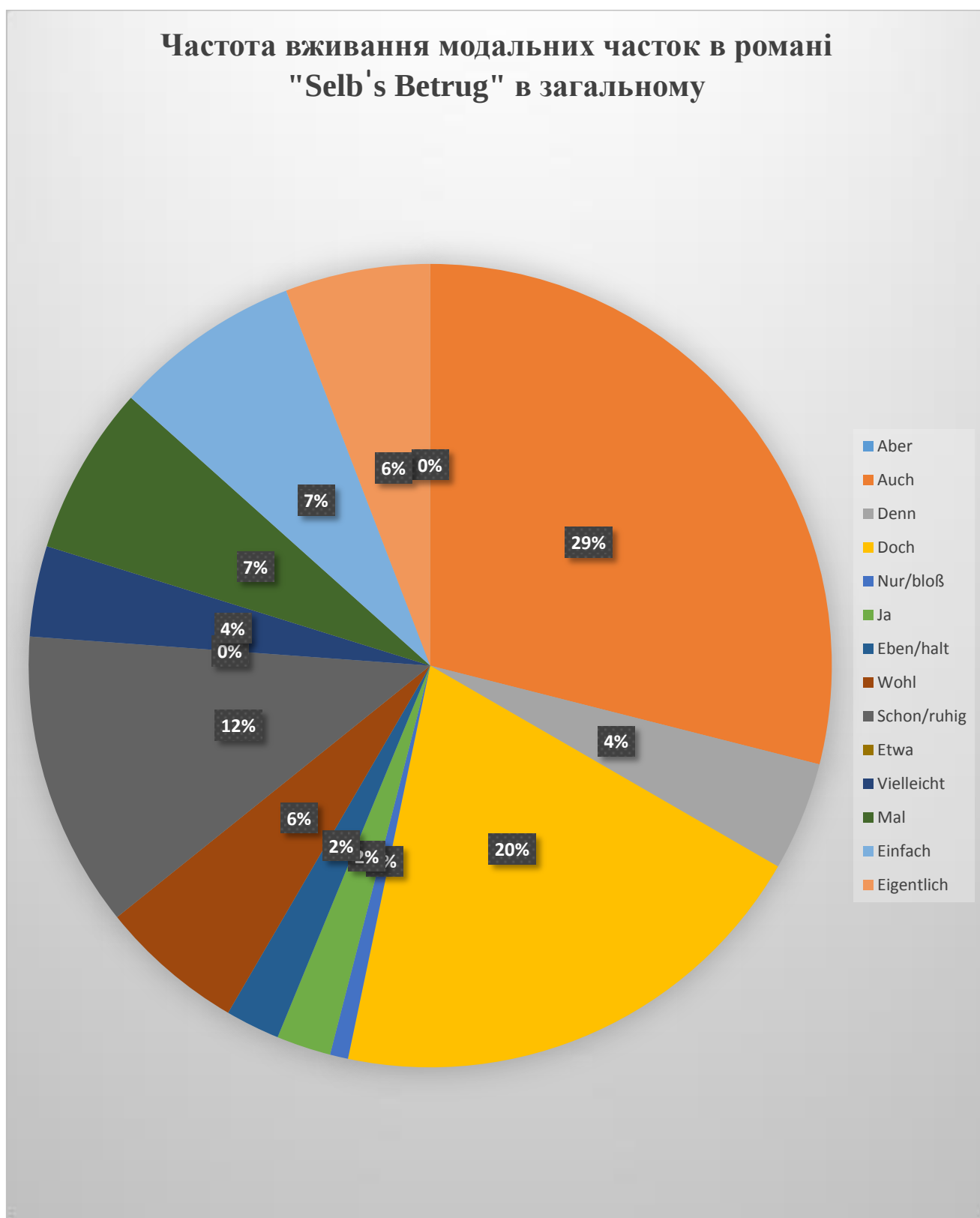
Додаток 8.

Графік до таблиці 3.

Додаток 9.

Діаграма до таблиці 3.

Додаток 10.

	Корнелія Функе. «Tintenherz»	Бернхард Шлінк. «Vorleser».	Бернхард Шлінк. «Selb's Betrug»	Всього в сумі
Aber	-	32	-	32
Auch	126	28	119	273
Denn	55	5	18	78
Doch	187	33	82	302
Nur	-	-	3	3
Bloß	26	-	-	26
Ja	125	2	9	136
Eben	18	6	8	32
Halt	-	-	1	1
Wohl	66	7	24	97
Schon	122	15	46	183
Ruhig	8	1	3	12
Etwa	19	-	-	19
Vielleicht	75	7	15	97
Mal	16	1	28	45
Einfach	75	23	31	129
Eigentlich	22	18	24	74
Всього мод. часток творі(ах)	940	178	411	1569

Таблиця 4. Загальна статистика частотності вживання часток за творами

Додаток 11.

	Прислівник	Частка іншого класу	Прикметник	Вигук	Сполучник	Модальна частка
Aber					+	+
Auch	+					+
Denn	+				+	+
Doch	+				+	+
Nur						+
Bloß	+		+			+
Ja		+		+		+
Eben		+				+
Halt		+				+
Wohl	+		+			+
Schon	+		+			+
Ruhig	+		+			+
Etwa		+				+
Vielleicht	+					+
Mal	+				+	+
Einfach	+		+			+
Eigentlich	+					+

Таблиця 5. Випадки омонімії між частками та іншими частинами мови (за матеріалами художніх творів)

Додаток 12.

	Корнелія Функе. «Tintenherz»	Бернхард Шлінк. «Vorleser».	Бернхард Шлінк. «Selb's Betrug»	Всього в сумі
Розповідне речення	362	657	139	1158
Окличне речення	1	64	6	71
Питальне речення	62	169	29	260
Спонукальне речення	27	50	4	81

Таблиця 6. Загальна статистика частотності вживання часток за типами речень та авторами